

ČERVEN 1909.

ČÍSLO 6.

DR. JOS. KACHNÍK.

Výdělečná práce mládeže školou povinné při zemědělství a živnostech a její následky mravně-sociální.

Ideálem výchovy jest souměrný vývoj sil dítěte duševních a tělesných k dospělosti a samostatnosti. Není jistě vážného paedagoga, jenž by s touto zásadou nesouhlasil. Těžším však jest úkolem zásadu prakticky provést. Ozývají se hlasy, že škola pro život praktický nevychová dostatečně. Poukazuje se i u nás k silnému sklonu mládeže k povoláním s prací duševní nebo s lehkou prací tělesnou, kdežto povoláním s prací rukodělnou dorostu se nedostává. Zemědělci si stěžují, že nemohou dostati čeládky, řemeslníci, že nemají učňů. Poměry hospodářské jsou tísnivé. Zvýšila se míra požadavků životních, ceny životních potřeb stoupají. V takové době nemůže přebytek sil, jež zaměstnání duševní vyhledávají, působiti leč neblaze na celou společnost. Vzrůstá počet těch, kteří hledí se nějak uchytiti, tvoří strany a rozněcují vášně, aby vytloukli, čeho k životu potřebují. A přece blaho společnosti a národa nemůže tkviti ve starosti o veřejné záležitosti, ale v práci, kterou si jednotlivec pro sebe a pro ty, o něž jest mu se starati, životní potřeby poctivě vydělává. Výchova školní musí k těmto poměrům přihlížeti, aby byla časovou. Není sice úkolem školy obecné, aby vychovávala pro určitý stav, ale přece musí buditi zájem pro různá povolání a musí záhy již dítě uschnouti, aby si chutě zvolilo povolání to, k němuž okolnosti a účelná životospráva je nabádají. K tomu ale potřebí souladného pěstění sil nejen duševních ale i tělesných.

Co jest obrazotvornosti, paměti, umu a vůli stále vybavování, spojování, třídění, porovnávání a oceňování představ: to jest svalům přiměřené napínání. Napínání přiměřené, aby se postupovalo od výkonů lehkých ku těžším, od výkonů jednoduchých ke složitým. Jako jest souběžným život náš duševní s tělesným: tak se musí práce duševní pojiti s tělesnou a práce tělesná musí býti vždy produševněna. Tělo a duše tvoří jednotku a v jednotce musí býti rovnováha, aby se jednotnost zachovala. Napíná-li kdo stále nervy a necvičí svaly, porušuje se jednotnost, jaká vládne a vládnouti musí v ústrojí tělesném, napíná-li kdo soudnost a zanedbává cit a vůli, ničí rovnováhu mohutností

duševních, oboje se vymstí neblahými následky. Kdo zaměstnává stále ducha dítěte, odvykne je užívání sil tělesných a porušuje jednotnost, jaká samým Tvůrcem mezi duší a jejím nástrojem, tělem, jest stanovena.

‘ Tělocvik práci tělesnou nikdy nenahradí.

Proto již Komenský a všichni vynikající paedagogové praktičtí ruční práce dítek školou povinných přizvukovali, jak pan nadučitel Dagobert Berg ve „Vych. Listech“ roč. 1909 tak pěkně dovodil.

Stejnoměrná výchova duše a těla musí však již záhy počítí. Snivé dětství, jest sice krásný stav a blažená vzpomínka, ale v nynějších poměrech dostává se ho plně jen dětem rodičů zámožnějších a to zavdy způsobem, jenž sklon k nečinnosti a odpor ku hmotné práci obtížnější vzbuzuje. Kdo nepřivykl rukodělné práci od mladosti, těžko jí v létech pozdějších uvyká. Příkladů ze života jest dosti a to nejen na venkově v rodinách rolnických ale i ve městech v rodinách živnostenských, ba ještě více v rodinách tak zvaných intelligentních. Otec úředník měl četnou rodinu a slušný plat; hoši a dcerky užívali snivého mládí a neučili se rukama pracovati; otec záhy zemřel a malá pense sotva stačila pro manželku, aby se užívala; z dětí stali se vytloukači almužen, poněvadž se ničemu v mládí nenaučily, čím by se užívaly. Nevzpomínají vděčně, ale s hořkostí svého snivého mládí. Pohádky, hra, zábavná četba jsou jistě dobrou vzpruhou a potravou vyvíjející se obrazotvornosti a skýtají dítěti mnohou kratochvíli, ale fantasmie musí záhy býti přiměřeně omezována, aby se nevyvíjela na úkor soudnosti a vůle, a dítě nestalo se těkavým snilkem.

Nejlepším a nejprůměrnějším omezením obraznosti jest účelná, silám dítěte odpovídající oduševněná, účelná práce. Hra se dítěti brzy omrzí; ale může-li dítě třeba jen malinkou prací otci neb matce posloužit, jak tu září jeho očka a jaká slast prochvívá duši dítěte, když mu snad vlídným pohledem uznání se dostalo. Práce, jež v pohybu a napínání sil záleží, jest dítěti nutností tolik, kolik dospělému. Nutnost tato tkví v přirozenosti lidské a jest každému, i dítěti, příkazem a zákonem, jak krásně dí básník Vladimír Šťastný:

Zákon práce dán je světu,
všude život, činnost, ruch;
synu, jako ptáka k letu
ku práci tě stvořil Bůh.

Jedná se tudíž jen o organisaci práce dětí a o připnutí se práce těsně k životu praktickému. U dívek jest věc dosti snadná při dobré vůli matčině. Může a má dívku naváděti k lehčím domácím a ručním pracím. I otec má pečovati o uvedení syna do prací, jimiž by si později výživu zjednatí mohl. Cvičby v práci rukodělné jest potřebí i dětem jinak pro budoucnost dobře zaopatřeným, aby si práce hmotné a různých stavů společenských, jimž práci tu konati jest, dostatečně vážili a práce jejich cenili.

Hůře však jest, když rodičové nemohou se dítkám věnovati, jsouce po celý den prací mimo dům vázání a když k uhájení živobytí výdělečné práce dětí svých, namahavé a umožňující, potřebují, aneb ze zřítnosti na dětech školních jí požadují. Tu nelze, leč takového počínání hluboce litovati a je odsuzovati. Jestliť nejen nepaedagogické ale i ne-

křesťanské! Pravíť zřejmě Písmo sv., že nemají synové rodičům poklady shromažďovati, ale rodičové synům“ (2. Kor. 12, 14).

A občanský zákoník rakouský ukládá dle § 141 otci přesnou povinnost, o nutné potřeby dítek se starati, která povinnost po smrti otcově přechází na matku, po její smrti na rodiče otce, a nejsou-li na živu, na rodiče matky (§ 143). I povinnost školní docházky dítek až do 14. roku věku zákonitě jest přesně stanovena a určeny tresty na rodiče, kteří by povinnosti své neplnili a dítky do školy neposílali.

A přece, kolik tu dítek školou povinných, jež den co den výdělečně pracují! C. k. ústřední statistická komise ve Vídni napočítala jich r. 1900 na Moravě při průmyslu 10.073, při zemědělství a jiných živnostech 21.809, tedy celkem 31.882, čili 8·50/0 všech dítek školou povinných. Ve Slezsku bylo jich v průmyslu a řemesle 2360, v zemědělství a jiných živnostech 7718, tedy celkem 10.078 či 10·30/0 všech dítek školou povinných. Po Vorarlberku, kdež se kolem 21·50/0 dítek školou povinných výdělečně zaměstnává, jest v ohledu tom Slezsko a Morava na místě prvním. Smutná věru skutečnost! Novější šetření, jež se roku minulého správami škol dalo, není dosud dostatečně zpracováno. Práce Františka Housera „Výdělečná práce školních dětí“, v „Dědictví Komenského“ r. 1907 vydaná, podává výkaz o 25.239 dětech školních obvodu Pražského, z nichž bylo 3866 výdělečně zaměstnáno a to nejvíce mezi rokem 10.—14. Aci vyšetření dalo se jen u 450/0 veškerého žactva a neudáno, zda byla práce ta vysilující, konána-li mimo dům otecký a čítáno ku práci výdělečné i to, co jí v pravdě není, jako na př. ministrování dítek knězi u oltáře, specialita Houserova, již jsem u žádného statistika jiných národů nenašel. I jinde nejsou poměry lepší.

V Německu vydal K a r e l A g a h d r. 1902 knihu o 280 stranách: „Kinderarbeit und Gesetz gegen die Ausnützung kinderlicher Arbeitskraft in Deutschland“, kdež napočítal 532.283 dítek školou povinných při živnostech zaměstnaných. O Švýcarsku vydal r. 1906 spis J u l i u s D e u t s c h: „Die Kinderarbeit und ihre Bekämpfung“, jež universitou Curyšskou cenou poctěn byl. Napočítal 17.763 školních dítek v podomáckém průmyslu a v řemesle zaměstnaných. Ve Státech Severoamerických jsou poměry přímo neuvěřitelné; přes million dítek pracuje v závodech a továrnách.

Hledá-li H o u s e r příčinu zla v tom, že školní zákon z r. 1869 seslaben byl novelou z r. 1883., v němž se stanoví úlevy pro žactvo v r. 13. a 14., dokazuje, že se ani v tak vážné otázce k hledisku nestrannému a objektivnímu nepovznesl a že vůbec k jádru věci nepronikl.

Příčinou tak četné výdělečné zaměstnanosti žactva vysilující práci výdělečnou jest jednak materiální bída četných rodin dělnických, jednak vyděračnost a ziskuchtivost podnikatelů a v neposlední řadě i společnost, jež v netečnosti své ničeho nečiní, aby pramen zla odstranila.

Příkladem ze života věc dotvrdí. Letošního roku 1909 vyšla u Reinhardta v Mnichově knížka o 93 stranách „Jugendgeschichte einer Arbeiterin“, v níž dělnice vypravuje své osudy, jak se stala sociální demokratkou. B e b e l napsal ke knížce předmluvu, ovšem agitačně — socialistickou. Děj odehrává se v Rakousku a nelze o pravdivosti pochybovati, neboť líčení dá se mnohými jinými příklady dotvrditi.

Otec dělnice byl pijanem a co v továrně vydělal, z části propil. Když se domů vrátil, vadil se jen a matku bil. Matka byla pracovitá, přišla z Čech jako sirota do služby, školy nenavštěvovala, ale byla zbožná, a dřela se od rána do večera. Již před osmým rokem musila dcerka všechny domácí práce konati, neboť matka dlela mimo dům v továrně. Otec záhy umřel. Bída den ode dne rostla. Desítiletý bratr, který chodil po výdělku, upadl na ledě a ležel doma nemocen. Umřel konečně. Děvče osmileté musilo do práce. Chodilo po škole k domáckému průmyslníku a obšívalo knoflíčky, každodenně až do 9 hodin večer. Později bralo si práci domů. Vydělalo denně několik krejcarů, ale byly dobrými, neboť doma pět krků čekalo na pokrm. O novém roce chodilo děvče s přáním a doneslo několik krejcarů. Školu nemohlo vždy navštěvovati. Matka byla odsouzena na 24 hodin do vězení. Že se v čas ku odpykání trestu nedostavila, byla na Bílou sobotu odvedena veřejně dvěma četníky. Do smrti nemohla zapomenouti na tu hanbu, jež se jí, pracovité a pořádné ženě, dostalo. Když bylo děvčeti 10 let, odstěhovala se matka do města

Děvče vybylo právě třetí třídu školy obecné. Bylo dosti vzrostlé. Matka neuměla psát a děvče vyplnilo samo ohlášení na policii a že se za dítě více nepovažovalo, rubriku pro děti nevyplnilo, a tak zůstala dívka neohlášená a školy více nenavštěvovala. Bydlili ve dvoře v malé jízdě u kartářky, která jí často lichotila a k věcem nečestným svěstí usilovala.

Děvče docházelo do dílny, kdež háčkovalo a vydělalo při 12-hodinové práci 20 až 25 krejcarů; vzala-li si práci domů, aby v noci pracovala, vydělala o několik krejcarů více. Ráno časně budila ji matka; dívka sedla si na stoličku a nohy dala do lůžka, aby se zahřály a háčkovala. Ničeho si nepřála, než aby se jednou do syta vyspala. Matka bála se o nevinnost děvčete a proto odstěhovali se jinam. Děvče toulalo se z dílny do dílny, kde jen byla naděje na lepší výdělek. V 12. roce vstoupila do práce k pokoutní mistrové a navlékala perly na hedvábné šňůry pro dámskou konfekci. Pracovala 12 hodin denně až jí prsty celé popíchané bolely a celá unavená domů se potácěla. Dostávala za hodinu až 5 krejcarů. Doma měli jízděčku bez okna, jen ve dveřích bylo okno; spala s matkou v lůžku jednom, v druhém spal bratr s kamarádem. Ráda a mnoho četla a to vše bez rozdílu. Zvláště romány jí zajímaly. Uměla vše pak vypravovati a vypravovala při práci jak mistrové tak i doma, až všichni usnuli, ona však unavená usnouti nemohla. Když nebylo práce, šla si z jedné dílny do druhé práci hledati, vždy s obvyklým „Prosím pěkně o práci“. Cesta v pravdě křížová. V 15. roce věku dostala práci v továrně na zboží bronzové, kdež s 12 jinými děvčaty spojovala články řetězové. Po krátké době dostalo se jí tam práce obtížnější ale lépe placené. Stála u měchu z ohně a slévala. Následek byl, že upadla do mdlob a nad to zmocnily se jí úzkostlivé představy následkem drzosti, kterou si nocležník jejich kdys dovolil. Lékaři se vyslovili, že jest chudokrevná a zesláblá následkem špatné výživy.

Poněkud si odpočala sedávajíc v sadě a pojídajíc chléb a ovoce, někdy i odpadky uzeninové; na více peněz nestačilo. Vstoupila zase do továrny železné, pak do továrny na patrony, na zboží lepenkové, až vysílená odvezena do nemocnice, odkud ji naprosto zesláblou odvezli do chudobince, odkudž měla být do rodné obce poslána. Ko-

nečně přece poslali ji k matce zpět. Měla se učit šití bílého prádla; smluvena mzda za vyučení, ale sotva něco uměla, využitkovala jí švadlena a před vyučením jí vykázala. Zase nastalo hledání práce a psaní prosebných listů. Práce nebylo. Modlila se a našla peněženku s 12 zlatými. Po té dostalo se jí práce v továrně sklenné, kdež věšela papír sklenným prachem polepený na šňůry, slyšela mnoho neslušných žertů od dělníků; i dělnice libovaly si v řečech neslušných, až chtěl ji agent továrny k nemravnosti svěsti, takže utekla. Potulovala se tři dni hledajíc práci neb pomoc, neboť se bála domů jíti bez peněz.

Líčí, jak ji pán jakýs za peníze svěsti chtěl, až ji bratr její konečně našel a domů zavedl. Dostalo se jí práce v továrně korkové, kdež byl plat dosti slušný a pán projevoval jí zvláštní přízeň; kdež i více dívek před 14. rokem pracovalo, ale když měl přijíti živnostenský inspektor, vše co nezdravého se odstranilo, očistilo a dívky mládé stáří zapřely, neb do továrny ten den nepřišly. Líčí se tu pak, jak jednotlivým dívkám dohlížitelé svou přízeň projevovali a jak mnohé z nich z továrny zmizely a různé věci o nich se mluvily. Ale chválí soucit a obětavost svých spoludružek, když se jednalo o podporu některé rodiny. Pěkně se šatila. Četla Schillera, Goetha a klasiky. Chodila na pouti, ale neuspokojilo ji to. V továrně byl dělník, jenž střední školu absolvoval a mnoho ve světě viděl a zkusil. Byl členem spolku socialistického. Dodával ji ku čtení socialistický časopis, pak socialistické knihy. Víra vymizela, dynastické city ochably, z dívky stala se socialistka, která poznavši, že všechny ty útrapy, která ona dříve za nutnost považovala, byly vyvolány hrabivostí chleboďárců a tvrdostí lidské společnosti, stala se propagatorkou hnutí socialistického.

V životopise tomto vylíčeny s dostatek všechny ty smutné následky mravně-sociální, jež výdělečná práce dětí zapříčiňuje. Práce taková ničí zdraví; podrývá mravnost, znemožňuje zdárnou výchovu, nedá se vyvinouti charakteru. Není pochybnosti, že takovéto využitkování mladistvé síly lidské a ubíjení řádného, na pevných zásadách založeného vedení mladistvého ducha výchovou školskou, jest mlýnem na vody socialistické. Proto měli by se všichni lidé v zájmu budoucí generace spojití, aby vysilující výdělečné práci dětí školou povinných bylo bráněno.

Cesta jest trojí. Předně bylo by se postarati, aby vydány byly zákony, jimiž by se bránilo podnikatelům, aby mladistvé síly dětské nevyužitkovávali; za druhé bylo by dětem dáti příležitost, aby i v době školní docházky něco pro chudé své rodiče vydělati mohly; za třetí bylo by buditi ve společnosti smysl, aby sama zastávala se práv ubohých bezbranných dětí proti zneužívání jich sil.

1. Nemáme dosud v Rakousku zvláštního zákona o práci dětské. Některá všeobecná ustanovení nacházíme v doplňcích k živnostenské novele ze dne 21. června 1884 a 8. března 1885, v nichž všeobecně stanoveno, že se nesmějí děti do 12. roku zaměstnávatí při průmyslu pravidelně; v továrnách pak a v dolech při práci podzemní před rokem 14. dokončeným. Není-li to na závalu docházce školní, smějí se děti mezi rokem 12.—14. zaměstnávatí v živnostech, které se po továrnicku neprovozují, není-li práce zdraví nebezpečná, s vyloučením doby noční od 8 hodin večer do 5. ráno, a to nejdéle 8 hodin denně. O práci zemědělské a domácí ustanovení to neplatí. Jak se usta-

vení ta v továrnách zachovává, vidno z vypravování dělnice uvede-
ného, jakož i ze zpráv živnostenských inspektorů.

V Německu mají zvláštní zákon ze dne 30. března 1903. Dětmí rozumějí hochy a děvčata, která nedosáhla roku 13. věku, jimž v říši německé školní povinnost se končí. Děti rozděleny jsou na domácí a cizí. Žádného dítěte cizího nesmí se ku práci v závodech průmyslových užívat, dokud nedokončilo 12. roku. Ze závodů, kdež užívá se pohonů buď elektrických neb parních, jsou vůbec děti vyloučeny. Doba pracovní omezena jest na 3 hodiny denně v době vyučování, v době zákonitých prázdnin na 4 hodiny denně. Nesmí počítí před dopoledním vyučováním a odpoledne smí počítí teprve hodinu po vyučování. V poledne musí se dětem poskytnouti přestávka alespoň dvou hodin. Z doby pracovní vyloučena jest doba od 8 hodin večer do 8 hodin ráno. V neděli naprostý odpočinek příkázán. Ku poslíčkování nesmí se v neděli užítí dětí, které nejsou 12 let stáry, děti 12-letých smí se užívatí nanejvýše 2 hodiny; nesmí se to však díti po 1 hodině odpolední aneb půl hodiny před hlavními službami Božími, nebo mezi nimi (§ 9). Kdo cizí děti trvaleji zaměstnáváti hodlá, musí to ohlásiti policejnímu úřadu a vyžádati si pro dítě pracovní lístek, jenž obsahovati musí jméno, den a rok narození dítěte a jméno a stav jeho zákonitého ochránce. Zákon netýká se zaměstnání jen příležitostného ku jednotlivým výkonům, ani zaměstnání dětí při zemědělství. Děti domácích nesmí se užívatí ku práci živnostenské před dokonáným rokem desátým; jinak platí co do doby pracovní tytéž podmínky jako u dítek cizích. Na přestoupení zákona stanoveny jsou přísné tresty peněžní a to až 2000 marek a při trvalém přestupování vězení až do 6 měsíců. Kdo v neděli a ve svátek mimo dovolenou dobu ku poslíčkování děti zaměstnává, má býti trestán až 600 markami.

Zákon jistě promyšlený, ale ozývají se hlasy, že se nezachovává a že se neosvědčil.

Věc je na snadě. Nevžil-li se zákon, dá se vždy obejítí. Sociální bída žene děti do závodů a zištní podnikatelé buď dovedou přestupky utajiti buď dají se i trestati, vědouce, že se jim peněžní tresty výdělkem z práce dítek nahradí.

I u nás jest povinnost školní stanovena, ale jaký účinek mívá přísné zakročení proti rodičům přestupujícím? Jak zřejmo z uvedeného vypravování dělnice, matka její starostlivá a pracovitá, že byla pro neplnění povinnosti školní veřejně do vězení odvedená, do smrti zapomenouti nemohla. Považovala trest za nespravedlivý, jelikož si v bídě své jinak pomoci nemohla, leč že mladá dcera její školou povinná na výdělek jíti musela. A nejinak je tomu i u nás. Tresty soudní pro neplnění školní povinnosti rodiče chudobné roztrpčují a popuzují proti rodičům bohatším, kteří se tresty peněžními, které je netísni, vykupují.

2. Proto by se zlu snad účinněji čeliti dalo organisováním práce dítek školních. Řád školní a vyučovací ze dne 29. září 1905 vyzývá, § 213, odst. 2. učitele, „aby horlivě působili k tomu, by zakládány byly ústavy na ochranu a k zaměstnávání dítek mimo školu, zejména dětské útulny, ústavy zaměstnávací“.

Organisace musila by se provésti tak, aby dítky něco vydělaly v náhradu za to, aby rodiči na výdělek posílány býti nemusily. Bylo

by tedy na učitelích a kněžích, aby svornou činností působili na místní školní rady a představenstva obcí, by zřizovaly ústavy, kdež by dívky chudých dělnických rodičů konaly po denním vyučování práce, jež by jim jinak v továrnách a závodech nebo v zemědělství konati bylo výdělečně, aby sebe uživiti a rodičům něčím na vydržování domácnosti přispěti mohly. Práce v zelinářské zahradě, na polích po 3 neb 4 hodiny denně trávající, práce v dílně při pletení košů, soukání příze, háčkování, při hotovení knoflíčků, hraček a jiných výrobků, děti by uschoptily, aby v pozdějších dobách samostatně mohly si chléb vydělávati, zbavila by přes den rodiče v práci postavené starosti o děti, a když by dětem i přiměřená strava v ústavě se poskytla, i o výživu jejich. Když může továrník, živnostník, velkozemědělec z práce dětí zbohatnouti, není jistě vyloučeno, že by organisovaná a silám dítek přiměřená práce tolik vynesla, aby se dívky ve všední dny obživily a nějaký obnos rodičům ještě přinesly. Bylo by na kuratoriích ústavů podobných, aby dobrým hospodařením výnosnost zajistila. Kapitál na zakoupení pozemků a zjednání všeho potřebného mohli by s výhradou práva vlastnického poskytnouti jednotlivci neb obce. Proti dělnickým rodičům, kteří by dívky na výdělečnou práci jinam posílali a povinnosti školní nedbali, bylo by pak možno bezohledně přísnými tresty zakročiti, aniž se vymlouvati mohli bídou neb nedostatkem, neboť by tu byl ústav, kdež by se děti výdělečnou prací užitečnou zaměstnávaly.

Bylo by vděčnou úlohou katolického spolku českých učitelů a učitelek na Moravě ideu tuto šířiti a na svých působištích příslušné činitele k jejímu uskutečnění naváděti. Činnost tato, jež s povoláním úzce souvisí, jistě hojně přinesla by užitku třídám obyvatelstva sociálně zuboženým a byla by skutkem křesťanského milosrdenství vůči ubohým dětem, které nouzi svou nezavinily.

MARIE HOFFMANNOVÁ.

Učivo školy měšťanské po stránce hospodářsko-sociální.

Za starších dob pořádaly se na školách veřejné zkoušky, tak že lid měl aspoň jednou v roce příležitost poslechnouti, čemu se mládež ve škole učí. Nyní, kdy nastala doba nová, stala se škola lidu takřka nepřístupnou a kdo se školou bližších styků nemá, neví, co se v ní děje. Veřejné zkoušky byly zavrženy, poněvadž se řeklo, že jsou jen chloubou uměle nacvičené látky a na stěny školních síní vyvěsily se tabulky, že osobám nepovolaným se vstup do učíren v čas vyučování zapovídá. Nepravím to snad proto, že bych sama toužila po tom, aby kde kdo směl kdy by se mu zachtělo přijíti do školy, aby učitele nepsprávně posuzoval. To dokonce ne, ale uzavíratí školu lidu úplně, též neschvaluji. Když však stávajících zákonů měniti nelze, jest mi vítanou příležitostí, moci ukázati, jak jest na školách měšťanských o učivo po stránce hospodářsko-sociální postaráno.

Měla bych vlastně začítí náboženstvím, ale myslím, že mně méně přísluší, ukazovati na výhody společenského života, učí-li se nábožen-

ství. Jest samozřejmo, že přikázání Boží jest nejen na ochrany slávy Boží, ale též na ochranu cti a dobrého jména bližního a jeho majetku. Náboženství učí mravnosti a mravnost zachovává jeduotlivce i národy. Náboženství učí nedotýkati se cizího majetku a tím poskytuje ochrany veškeré společnosti lidské. Náboženství učí světiti svátky zasvěcené, čímž nařizuje se odpočinek, a podporuje se zdraví lidské, není-li přes míru prací přemáháno. Náboženství zakazuje všeliký hněv a nenávisť, zakazuje nepoctivost, dělání dluhů, jež bychom nemohli zaplatiti, čímž s dostatek jest dokázáno, že chrání lidstvo i po stránce sociální i hospodářské.

Nyní obrátím zřetel k ostatním předmětům vyučovacím, tak jak za sebou v rozvrhu učebné látky následují.

Jazyk vyučovací: V jazyku vyučovacím poznávají dítky nejen krásu jazyka mateřského, ale učí se různými slohovými skladbami dorozumívati se s osobami písemně v ohledu obchodním, přátelském, učí se skládati rozličné spisy, žádosti, smlouvy, dopisy soukromé i úřední a veškeré písemnosti, jež ve společenském životě jsou nutné.

Žáci poznávají o vlast zasloužilé muže a ženy, poznávají jejich snahy, jejich obětavost, jejich práci, odvahu, vzdělanost, zkušenost, poznávají vznešené příklady, jimiž se v životě pak též učí spravovati. Celá řada spisovatelů a spisovatelek, jež svými spisy, mravoučnými povídkami a příklady ze života, zanechali nám nevyčerpatelný pramen společenských pouček.

Naše čítanky obsahují množství článků směru sociálně-hospodářského. Tak ze článků mravoučných, jež poučují nás o společenském životě, dlužno uvésti tyto: Z I. čítanky pro školy měšťanské: Čl. 5. „Dobře se časem ukloniti.“ Naučnou tuto průpověď obdržel Franklin od bostonského kazatele, kterého navštívil a u něhož, procházeje nízkými dveřmi, nedbaje výstrahy, nesehnul se a o trám hlavou narazil. Obdržev napomenutí, „dobře časem se ukloniti“, po celý život se tímto pravidlem řídil a nikdy toho nelitoval. Zde učíme se zdvořilosti. Nikdy neuškodí, když si mládež uvykne jakési slušnosti a zdvořilosti; neboť právě za našich dob máme nejvíce příčin do nezdvořilosti mládeže si stěžovati. Patří to ke společenskému taktu, aby mládež navykala zdvořilosti. Zdvořilost podporuje společenskou svornost, z svornosti následuje vzájemná svépomoc a mnohé hospodářské výhody. 6. „Hrdinský jinoch.“ Odrostlý hoch nějaký viděl, že malý hoch osiřel, neboť mu byli rodiče ve válce zastřeleni. Chtěje malému sirotku poskytnouti ochrany, vzal ho na záda a nesl 30 hodin cesty ke guvernerovi, aby mu vyprosil pomoci a podpory. Věru dojemné jest toto vypravování o neobyčejné té lásce a obětavosti k trpícímu bližnímu! Z takových příkladů se učíme útrpnosti, ochotě a službovolnosti k bližním. 8. Báseň „Domov“, z níž se učíme milovati vlast a domov svůj. I láska k vlasti patří ke spořádanému životu sociálnímu. Kdo miluje vlast, ten má na prvním místě její blaho na paměti, snaží se přispěti jí svým věděním, svými zkušenostmi, svým jménem a tak napomáhá vlast zvelebovati a zvyšovati její slávu a věhlas. Myšlenku tuto stvrzuje též čl. 13. „O lásce k vlasti.“ Ze učebná látka jest neutrální, dosvědčuje ta okolnost, že má případná naučení nejen pro lidi prosté, ale i pro inteligenty.

Ve čl. 27. „Pyšný učenec“ mluví se totiž o tom, kterak jistý učenec domníval se býti nejpřednějším ze všech souvěkých, ano i ze

všech učenců, kteří jej předcházeli. Poněvadž toto mínění nikdo s ním nesdílel, tázal se jistého starce, který vynikal moudrostí a při tom neobyčejnou skromností, kdo z obyvatel té země jemu nejvíce se podobá? Ale stařec vzal svého mladého vňuka na ramena a pravil: „Toto dítko! Neboť jako ono spočívá nyní na mých ramenou, tak i tvoje učenost spočívá na výzkumech tvých předchůdců.“ Zajisté to bylo zasloužené pokoření. Nic není společnosti lidské tak na újmu, jako učený, ale při tom nadutý člověk-učenec. Jeho učenost nelze lépe přirovnati, leč k zakopanému pokladu. Jako zakopaný poklad nikomu nemůže prospěti, tak neprospěje nikomu ani z lidí, ani vlasti, ani národu učenost nadutého člověka. Kdo tedy chce prospěti vlasti a jejímu národu, musí též svých vědomostí na prospěch její a na prospěch bližních využítkovati.

Čl. 30. „Pohádka o zlaté rybce“, báseň, velmi dobře znázorňuje, kam vede neskromnost v požadavcích. Veďe-li se člověku dobře, žádá si stále víc a víc až zase přijde na mizinu. A co jest národ, který se skládá z nuzáků?

Pravým opakem tendence článku předešlého jest čl. 46. „Kasemovy opánky“, kde se opět vypravuje, do jakých výstředností to může člověk přivést, je-li přemrštěným lakomcem. Nadutý učenec a lakomý boháč, jest vlastně totéž. Jeden lakotí se statky duševními, druhý se statky vezdejšími. Žádný společnosti lidské ničím neprospěje.

Čl. 76. „Vlídlost císařova“ učí lásce a oddanosti k vladaři, což jest též základem pokojného člověka ve státě. Lid jest zvyklý, třebaš po taji vypravovati chyby svých mocnářů, čímž podkopávají nejvyšší autoritu, budí nedůvěru, ano i pohrdání, a to nejen k zákonitému vladaři nýbrž i k vrchnostem. A to jest počátek nebezpečných převratů ve společnostil idské vůbec, ve státě pak zvlášť.

Čl. 84. „Poctivost a šlechtnost“, jest velmi dobrým naučením, pro vznešené i pro nízké. Na jedné straně vyniká šlechtnost u šlechtice, na druhé poctivost u rolníka. Obojí jest příkladná, rolník totiž přichází si vyžádati náhrady za škodu, kterou jemu způsobila panská zvěř. Šlechtic, majitel honitby, neváhá náhradu mu dáti. Ale rolník se později přesvědčí, že škody vlastně žádné není, poněvadž pšenice, kde se nejvíce pošlapána býti zdála, stála velmi krásně. Vzal tedy rolník peníze, jež náhradou dostal a vrátil je poctivě šlechtnému pánu.

Čl. 98. „Dvě myši“, učí mládež, býti spokojenu s těmi poměry, v nichž žijí. Netoužiti však po zpanštilosti. Není život panský vždy naši povaze přiměřený; spíše mravům našim nebezpečný.

Kterak učivo jazyka českého povzbuzuje mládež ku vzdělávání se, nasvědčují mnohé články uvádějící příklady, kterak již za dřívějších let lidé po vzdělanosti toužili, kterak se sami vzdělávali, řemesla, obchod, rolnictví, ba i mnohé umění zvelebovali vlastními nápady a myšlenkami. Tak nasvědčují články „Sokrates“, „Muž z lidu“, „Jan Krouský“, „Polenský dobrodinec“. 145. „Anna Náprstková“. 146. „Jan Fr. Vavák“ a j. Všechny tyto články dávají příklady lidí pracovitých, kteří se pilností a důmyslem o vlast zasloužili a nejen sobě, ale i bližním dobře činili. Aby žáci poznali, jak naši předkové svůj společenský život si zařizovali, aby svou existenci uhájili, o tom svědčí mnohé články: 7. Obyvatelé země dle živnosti. — Parou kolem zeměkoule. — Počátky řemesel. — Výživa alpských horalů. — Kdo má větší práci a t. d.

Podobných článků najdeme i v čítankách druhých dvou tříd. Jsou to články nejen mravoučné, ale ze všech oborů vyučovacích předmětů. Najdeme tu články zeměpisné, dějepisné, přírodopisné a j.

„Zklamáná naděje“ poučuje nás, jak není radno dělati lehkomyšlně plány do budoucna. Článek „Jindy a nyní“ vypravuje o poměrech, v nichž lidé druhdy žili a jak se tyto poměry v lidstvu změnili a jak člověk stále snažiti se má, aby ve svém vzdělání nezůstával za druhými po zadu. Zkrátka, abych nemařila času vypočítáváním dalších článků, vedou nás čítanky měšťanských škol do cizích zemí, popisující kulturu cizích národů, od nichž můžeme se učit a nové zkušenosti do své vlasti přinášeti.

V čítankách dočteme se zajímavých zpráv a životopisů znamenitých cestovatelů, přírodopisců, hvězdářů, vynálezců a j. znamenitých osob, které ukázaly lidu cestu, jak mají v započaté práci pokračovati, vědu a umění rozšiřovati, v praktickém životě využítkovati a společnosti lidské v každém ohledu prospěti.

Z e m ě p i s: V I. třídě uvádí se mládež do základních pojmů zeměpisu mathematického a hvězdářského, ač mnohému z nás zdá se, že pojmy tyto jsou pro školní mládež zcela zbytečnými a bezvýznamnými. Ale byli bychom jednostrannými, kdybychom vždy jen to měli za užitečné a prospěšné, co můžeme využítkovati v kuchyni. Člověk ani netuší, kdy mu může i mnohá hvězdička k dobrému býti. Ve mnohých cestopisech se dočítáme, kterak cestovatelé na základě učení školního pomohl si v nesnázi, zabloudil-li v lese, nebo ocitl-li se v cizině, v neznámých krajích. Znalost stran světových přivedla mnohého zbloudilce na správné cesty. A což známost o některých hvězdách nebo o měsíci, o slunci atd. nebudí v nás ničeho? Dívám-li se na hvězdnaté nebe, jaké posvátné city ve mně vznikají! Myslím tu na všemohoucnost Boží, na všechnu tu stvořenou krásu, ten důmysl a moudrost! Umím-li uvážiti krásu věcí stvořených, musím s obdivem mysliti, kterak krásný musí býti Tvůrce, když dílo jeho stvoření tak jest krásné! Z citů takových plyne láska k Bohu, uznání, že na Bohu závisíme, pokora a vroucí prosba, aby z té krásy také nám ušetřil. A co jsou takové myšlenky? Není to nic jiného, než modlitba!

Tak vede nás věda též k Bohu.

Z počátku poznávají dítky rozdělení povrchu zemského, na základě něhož možno se orientovati, chceme-li udati polohu té které země. Na to podává se jim stručný přehled všech dílů světa. Jejich rozčlenění, řeky, hory, nížiny, podnebí, užitek a j. Všim tímto učivem podává se dětem jen základní pojem o útvarech na povrchu zemském. Ze znalosti této mají dítky umět posuzovati povahu půdy vlasti své a má jim býti dána příležitost, cvičiti svůj úsudek, kterak by se dalo zeměpisných poměrů a přednosti některého kraje pro naše země a pro naše poměry využítkovati. Že mám pravdu, aniž bych přeháněla, nebo užitek zeměpisného učiva jen předstírala, dokazuje ta okolnost, že mnohé plodiny, o nichž dříve v našich krajích tušení neměli, přenesly se časem k nám a staly se základem velkého blahobytu, průmyslu a obchodu. Vzpomeňme si jen na tabák a zemáky! Obě tyto rostliny přišly k nám z ciziny a cestovatelé, kteří je k nám přivezli, byli také jednou žáci, kteří se musili učit základům zeměpisu a svých vědomostí na prospěch společnosti lidské využítkovali jen proto, že

se zeměpisnými poměry své vlasti byli dokonale obeznámeni, přirovnávali poměry ciziny k poměrům našim a soudíce, že by půda naší vlasti byla způsobilá, aby v ní plodiny cizích zemí se dařily, dovezli je k nám. A vizte, jaký převrat to způsobilo ve společnosti lidské a ve státě. Jednotlivé rodiny získaly pokrmu, zvelebil se obchod, získal průmysl a j.

Dále učí se žactvo I. tř. měšťanské poznávatí stručně mocnářství Rakousko-Uherské; rovněž důležité státy sousední.

Vědomosti o širší vlasti nejsou bez užitku pro život sociální a hospodářský. Ví-li na př. náš hospodář na Hlané, že jest v naší říši velká část zemí, jež pro hornatost půdy nebo pro nepříhodné podnebí a teplotu polních plodin pěstovati nemohou, vynasnaží se zajisté, aby příznivějších poměrů svého kraje co nejvíce využítkoval, svého kraje si vážil a nadbytek plodin svých polí do těchto krajín odprodal. Za tím účelem zřizují se v krajích prodejní a obilní družstva.

Když pak sám potřebuje věci, jichž zase u nás nemáme, obrátí se tam, kde pro polní hospodářství místa není a kde provozuje se čilý průmysl a obchod, ježto půda vydává hojně nerostů k průmyslové výrobě potřebných. Vůbec pak znalost zeměpisných poměrů té které země vede nás k poznání, že se země rakouské v poměrech hospodářských a průmyslových navzájem doplňují. Jedna skýtá hojně plodin, druhá suroviny a průmyslové výrobky. Jedna pro hojnost šťavnatých pastvin může chovati pěkný dobytek, jako na př. země alpské, jiné, majíce suchá pastviska, spokojují se s chovem ovec, koz, oslů a j. Tak si lid navzájem pracuje do rukou. Aby živnostník mohl existovati, musí znáti způsob dopravy zboží, aby uměl hledati při objednávkách ten, jenž jest lacinějším. Dle tarifů dopravních vyhledává místa, kde možno mu objednávatí suroviny a zboží lacinější a při levnější dopravě.

Sám pak člověk, pokud možno a nutno, dává se na cesty, aby v zeměpise nabytých vědomostí nyní prakticky využítkoval, jich rozmnožil a na vlastní oči poměry cizích zemí shlédli, zkušenosti pak v cizině získané ve prospěch místního průmyslu neb hospodářství obrátil. K povznesení těchto hospodářských a pro společnost důležitých věcí dávají základ jen vědomosti zeměpisné.

Pro mnohé pak důležité jest znáti kromě užší a širší vlasti též poměry států cizích a celých dílů světa. Protože však nelze předpokládati, který ze žáků bude toho potřebovatí, aby své zeměpisné vědomosti tak dalece rozšířil, rozdělena jest učebná osnova tak, aby žáci o všech dílech světa a o všech státech evropských nejdůležitější věci slyšeli a vědomosti o nich nabyli.

V nejedné rodině slyšíme nárek a promlouvání na to, že se žactvo ve školách učí věcem zbytečným, kterých v životě potřebovatí nebude, a že jest přetěžováno. Neupírám, něco na věci jest snad pravda, ale z toho, že rodiče některého žáka vidí již do budoucna, že je jich dítě nebude té neb oné vědomosti zeměpisné potřebovatí, ještě nevysvítá, že by žádný jiný žák té třídy téže věci také nepotřeboval. Pro jednoho pak žáka nelze zkracovati o jisté učivo celou třídu, nebo celou školu.

Zeměpis poučuje nás o meteorologických poměrech té které krajiny, z čehož nabývá žactvo vědomosti o obratu v počasí, o užiteč-

nosti a škodlivosti změn v počasí a příznaky těchto změn. Dle těchto může si pak žák jako dospělý muž a hospodář své hospodářské práce na poli, v lese, v zahradě a na vinici zařídit tak, aby každou práci vykonal v pravý a příhodný čas.

Ano i jakost a výroba některých věcí závisí na počasí a roční době. Na př. výroba stříbřených skleněných koulí děje se obyčejně v březnu pomocí sněhové vody. Výroba barev, sukna, lití zvonů, výroba kůže, sbírání léčivých bylin, výroba některých lučebnin a j. věci velmi často na počasí a ročním čase závisí. Tak mnohá mezera by nastala ve společnosti lidské a v poměrech hospodářských, kdybychom vědomostí zeměpisných postrádali. Ať pohlédneme v kterýkoliv kroužek společnosti lidské, ať uvážíme poměry rolníka, nebo živnostníka, všude uznáme, že každému jest časem vědomostí zeměpisných třeba a že tedy věda zeměpisná jest stejně jako jiný předmět sociálně-hospodářským poměrům našim užitečná.

Pokud se týká dějepisů, jest známo přísloví. Historie jest učitelkou národů. Nejdůležitější části dějepisů jest nepopíratelně kulturní jeho část. Vývoj života náboženského, vývoj školství, vědy, umění, průmyslu a obchodu a s tím spojené převraty v národech, jsou zajisté neocenitelným činitelem pro výchovu naši vnímavé mládeže. Zvláště živý a zpříjemněný přednes dějepisných statí může mládež nadchnouti k dobru a ušlechtilé snaze zdokonalovati se po stránce duševní a býti jednou užitečným členem společnosti lidské. Příklady statečnosti, na př. Achilles — pro kterého již Caesar horoval — lidumilnosti bratří Gracchů, kteří šlechtěně smýšleli s lidem dělným a rolnictvem a mnohé jiné a jiné příklady z ostatních věků musí naši zejména mužskou mládež povzbuditi k podobným ctnostem. A tak bychom ve všech částech našich dějepisných učebnic, jež na měšťanské škole máme zavedeny, našli příklady, na nichž tříbí se duch a charakter budoucího člověka.

Dějepisnými velikány osvědčenými statečností u válce, v lásce k vlasti, státu a bližním, vštěpujeme mládeži chut k práci, lásku k národu a vlasti; touhu, vyniknouti též něčím na jejich prospěch.

V každém jednotlivci uzrává úmysl, jakým způsobem hájiti chce vlastní existenci, volí své povolání a tak nepřímou srovnává a doplňuje mezery v sociálním postavení svém, zvelebují hospodářskou stránku svých vrstevníků a spoluzaměstnaných.

Příklady šlechtných panovníků a srovnávání politických a kulturních poměrů s poměry přítomnými, učí nás rozšafnosti a rozvážné politice, oddanosti k dynastii a trůnu.

Znamenití mužové, jako byl Komenský, Ondřej Hofer, Albrecht z Waldšteina, Eugen Savojský a nesčetné řady jiných znamenitých intelligentů, kteří zvelebili naše poměry školské, politické a národohospodářské, obětovali se za vlast až nepochopitelně horlivě, věnovali jí svůj majetek, své nadání, ano i život a takové příklady uchvacují naši duši a ukazují nám směr našeho budoucího, snaživého života.

Tragický skon mnohých těchto velikánů, nevděk, s jakým za své zásluhy se potkali, ač nás naplňuje hořkostí, učí nás nésti trpělivě kříže vlastní, učí nás pracovati pro všeobecné blaho bez nároků na odměnu, nezištně, učí nás trpělivosti, občanské snášlivosti; dějepis vychovává charaktery, trestá zrádce, odsuzuje zločiny. Dějepis zacho-

vává pro věčnou pamět, co dobrého kdo pro vlast a národ učinil, aby povzbudil jiné k podobným činům, ale zaznamenává zločiny, aby dával výstrahu a varoval.

Novější směry vyučování dějepisného dávají přednost obrazům z dějin vlasti užší a širší a pokud možno i nejdůležitějších kulturních národů všech věků. Zavrhuji však vypravování o válkách, čímž mládež stává se surovou a bezcitnou. Jest pravda, že vypravování, v němž pořad jen krev teče, otupuje se cit mládeže a nemá mnoho vychovatelské ceny.

Ale vypravování o tom, kdy k válce se chystalo a kterak se nepřátelé před válkou usmířili, aby ušetřena byla krev lidu nevinného a odstraněny zhoubné následky válek, musí jistě konějšivě působiti na mysl dětskou. Dle nejnovějších osnov pro školy měšťanské na tyto momenty zvláště pamatováno, aby se dějepisem vychovávaly dívky příkladem k následování, nežli výstrahou.

Ještě důležitějším předmětem pro poměry hospodářsko-sociální jest věda přírodní. Není jedné živnosti, která by mohla postrádati vědomosti o přírodninách a silách přírodních.

Člověk ovládá všechny tři říše přírodní, obeznámil se se všemi silami přírodními, aby každé užil k svému prospěchu. Lila bych vodu do moře, kdybich chtěla obšírně vykládati, jak důležitá jsou mnohá zvířata v domácnosti a v hospodářství. Jsouť mnohá důležitým činitelem v racionálním hospodářství a tudíž základem příjmů a všeobecného blahobytu. I ptactvo poskytuje člověku tolik prostředků ku provozování průmyslu a obchodu, že to podceňováno býti nemůže. Sám nepatrný hmyz poskytuje člověku neocenitelných služeb ve zdravotnictví, uklízejí hnilobné látky a v hospodářství, že zprostředkuje opylování květů a rozmnožování rostlin. Tak v každém živočichu vidíme účelnost a užitek. Žactvo školy měšťanské obeznamuje se s jedinci i s řády všemi, obeznamuje se s jich významem pro hospodářství, obchod a průmysl.

Žactvo poznává též rostlinstvo ve svém bližším i vzdálenějším okolí, ano i tu- a cizozemské, jež jsou základem světového obchodu a průmyslu — jako jest bavlník, čajovník, kávovník a pod. Učivo upravuje se tak, aby každé pohlaví poznalo, co jest pro jeho budoucí povolání nejdůležitější. Hoši to, co jest důležité pro řemesla, živnosti, odbor technický, obchodní a pod., dívky pak, co důležitého jest pro kuchyň, pro domácnost, pro ženské živnosti, hotovení šatstva, prádla a p.

Říše nerostná jest opět zdrojem poznatků, z nichž plyne známost, jak všechny říše přírodní navzájem se podporují a se doplňují, tak že by jedna bez druhé ani obstáti nemohla. Pojítkem pak mezi nimi jest voda. Tato rozpouští nerosty a roztoky ty slouží za potravu rostlinám, rostliny pak obživují živočišstvo. Nerosty se též rostlinami porušují, rozmělnují a voda je odnáší jako rozmělněnou půdu na pole a tam se z ní tvoří ornice. Mnohé nerosty zase v celých vrstvách v zemi uložené jsou základem hornictví, dobývání kovů, uhlí a drahých kamenů. Při všech těchto závodech nalézá člověk zaměstnání a výdělek nejen při hrubé práci, nýbrž i v kancelářích, účtárnách, skladištích, expedici a j. Všechno toto učivo podává se žactvu škol měšťanských dosti důkladně, tak že žádný předmět není pro budoucí sociálně-hospodářské postavení mladé generace tak důležitý, jako právě vědy

přírodní. Nelze si mysliti jediného povolání lidského, kde by se člověk bez vědy přírodní obešel.

Vědy fysikální úzce se pojí ku přírodním, tak že znalost přečetných odvětví průmyslu a všech živností a řízení mnohých komunikačních prostředků, ano i té nejjednodušší domácnosti založeno jest na znalosti sil přírodních. Na znalosti fysikálních zákonů založeny jsou mnohé vynálezy, jež způsobily nápadný převrat v sociálním a hospodářském životě. Není tedy v učivu školy měšťanské ani jediné slůvko zbytečné, ani jediná stať bezvýznamná a měli by si toho všimati rodiče a právě v tomto oboru dívky své povzbuzovati, k největší pilnosti, aby rozum svůj co nejvíce obohatili, paměť bystrili, úsudek brousili a tak do života náležitě vyzbrojeni, bezpečnou existenci našli.

Těsně s vědami přírodními souvisí počtářství. Žactvo školy měšťanské opakuje čtyři základní tvary početní, s čísly celými a desetinnými, a zlomky obyčejnými, počet procentový, úrokový, soušudkový, spolkový, obeznamuje se s účetnictvím, ano i část vyššího počtářství se jim podává. Na př. rovnice, počty kupecké, směnkařství, znalost cenných papírů, účtování v obchodě a domácnostech, v živnostech a kalkulace.

Důkladná znalost počtářská a svědomité účtování v jakémkoli povolání jest základem dobrého hospodářství.

Jakmile v účtování pozná člověk, že více vydává, než přijímá, hned přemýšlí, kde by své vydání poněkud omezil, aby se neoctl v dluzích. A když tak rozumně každý ve svém povolání tak činí, pak uchrání se zadlužení, šetří a ukládá a zabezpečuje si blahobyť. Základ budoucího blahobytu může však člověk položit, nestrádal-li si ve škole důkladné vědomosti počtářské, čehož užití může měrou vrchovatou. Mimo to učí se žákyně poznávati ceny trhové, ceny různého zboží, ceny domácích výrobků a plodin a hospodařiti s nimi. I když nemá dívka jiné příležitosti vzdělati se odborně pro domácí hospodářství, na zvláštním ústavě, stačí jí úplně vědomosti ze školy měšťanské.

Netřeba mi, tuším dokazovati, že jest počítání třeba každému živnostníku, obchodníku, úředníku a všem, ať se jí čímkoliv zaměstnává, a že tedy věda počtářská velmi jest důležitá v životě hospodářské-sociálním a že škola měšťanská v této věci plně svou povinnost koná, aby do života každému poskytla příležitosti obohatiti se nejpotřebnějšími vědomostmi v tomto oboru.

Do počtů zasahuje též měřictví a kreslení. Každý živnostník musí si umět rozměřiti látku, z níž své výrobky hotoví, musí si umět nakresliti, jak věc zhotoviti hodlá a vypočítati si, jak mnoho té které látky bude potřebovati, aby si mohl vypočítati, jak draho výrobek ten musí prodati, aby při něm něco vydělal. Švadlena, krejčí musí vždy nejprve měřiti, kresliti a rozpočítavati, prve než začnou šiti oděvy a prádlo. Stavěti domy začíná stavitel, až rozměřil stavební místo, nakreslil plán a vypočetl náklad stavby. Který živnostník by ani v počtech, ani v měřictví, ani v kreslení se nevyznal, dělal by práci nevkusnou, ne-li nepotřebnou, cení-li ji jen od oka, musí občas prodělati a brzy zničí svou existenci. Neuměla-li by švadlena bráti míru k hotovení šatů a prádla, neumí-li kresliti stříhy a rozpočítati si cenu, co může šat nebo prádlo stát, není ovšem dobrou hospodyní, není vůbec k ničemu. Každý musí míti ve svém hospodářství jakýsi rozhled; a základ k tomuto rozhledu dává škola měšťanská, posky-

tujíc žactvu příležitost k naučení se měřictví a kreslení. Kreslením a malováním budí se krasocit, smysl pro harmonii barev a smysl umělecký. Kreslení vychovává v jistém smyslu jemné povahy a něžnou mysl. — Psaní doprovází všechny předměty, neboť bez něho by člověk ničemu naučiti se nemohl. Pěkné a úhledné písmo charakterizuje člověka.

Zpěvem a tělocvikem osvěžuje se tělo i duch, podporuje svižný vzrůst dívky i hochy, aby z nich vyrostla zdravá generace. I v tomto směru poskytuje škola měšťanská mnoho příležitosti, aby zdravé, svižné tělo tělocvikem zmohtnělo a sesílilo, zpěvem zušlechtila srdce a cit a tak dala národu zdatné syny a dcery, jež by byli chloubou vlasti.

Ruční práce. Na dívčích školách obecných a měšťanských zavedeny jsou též ruční práce ženské. Že předmět tento jest pro dívky nevyhnutelným, nebude asi nikdo pochybovati. Dívky se tu učí nejen základním pracím pro hotovení menších a větších kusů prádla, šatstva a jich částí, nýbrž i kreslení střihů a přistřihování. Dívky mají přirozené vlohy pro ruční práce a jest to řídkou výjimkou, že by se některé těchto vloh nedostávalo. Záleží ovšem na obratnosti, s jakou práce ruční se vykonává a té se každé dívce nedostává.

Dnešní dobou vede se všeobecný nárek na to, že se dívky učí ručním pracím neprakticky a že mnohé kusy zhotoveného šatstva a prádla není k potřebě. A právem. Samy úřady školní věnují této záležitosti pozornost a vyžádaly si od industriálních učitelek i od dam, jež v ručních pracích jako odbornice vynikly, dobrozdání, jakým způsobem dalo by se ručním pracím vyučovati, aby dívky, hotovíce oděv, který by v praktickém životě našel upotřebení, pocítily radost ze zhotovené věci, což by jim bylo pohnutkou k další práci.

Stanovisko toto musíme jen chváliti, neboť skutečně jest potřebí, aby dívky viděly, že to, co ve škole zhotoví, dá se v domě potřebovati, a chuť k další práci dostaví se sama.

Přes to však, že nápravy nelze očekávati hned, možno utěšovati se alespoň tím, že začátek jest učiněn a že mladší generace industriálních učitelek zavede na našich školách lepší poměry.

I tak nutno nedostatky v industriálním vyučování odpuštiti, neboť není účelem školy měšťanské, aby průmyslně vyráběla šatstvo a prádlo bezvadné, nýbrž, aby dávala základ k naučení se hotoviti tyto předměty, aby se cvičily prsty a tříbil vkus. Na základě daném ve škole musí dívka v obecném životě pokračovati, aby se zdokonalila tak, aby v hospodářství vlastní prací ušetřila vydání. A tak vyučování ručním pracím jest rovněž pro hospodářsko-sociální poměry velmi důležité. Umí-li matka zhotoviti sobě a dětem aspoň všední šatstvo a prádlo, umí-li aspoň staré přešívati na nové, řádně zalátati a spraviti šatstvo opotřebované, jistě ušetří v domácnosti značné výlohy. Při vyučování ručním pracím učí se též poznávati jakost, a cenu tkaniv a látek vůbec, tak že dovede nakupovati dobře a přec ne draho, aby i tím v domácnosti dobře hospodařila.

Ručními pracemi a umělými výšivkami zdobiti příbytek není jistě k zavržení; nicméně nesmí se zapomenouti, že přepych vede k velkým výdajům, jimiž hospodářství trpí. Proto ať se ručními pracemi sice tříbí vkus, ale ať se zachovává jednoduchost.

Tak vychováme předmětem tímto šetrné a dobré hospodyně.

Doufám, že jsem takto s dostatek, pokud čas dovoloval, ukázala, kterak školou měšťanskou postaráno jest o výchovu našeho dorostu po stránce sociálně-hospodářské a že probudila jsem ve ctěném posluchačstvu cit uznání a vděčnosti školám měšťanským. Kéž z citu toho vyplyne touha zříditi dle možnosti v každé větší obci školu měšťanskou, aby se v ní mládež pilně učila a vzdělávala a byla cti své rodné obce, vlasti a svých vychovatelů!

Mládež naše ať spěje pilností a vzděláním k blahobytu svému i k blahobytu národa a vlasti!

J. M.

Školní zahrada a její výchovná důležitost.¹⁾

Zákon říšský i zemský ukládají výslovně obcím, zvláště venkovským, opatřiti učiteli zahradu a pozemek, na němž by se mohly konati pokusy hospodářské.

Školní zahrada má zařízena a spravována býti dle určitého plánu, přiměřeného místním poměrům.

Má obsahovati 3 oddělení:

1. ovocnou školku,
2. oddělení zelinářské,
3. všeobecné oddělení botanické.

Školka a oddělení zelinářské nesmějí v žádné zahradě školní scházeti. Děti školní, zejména chlapci, buďtež často zaváděni do zahrady školní a poučování a cvičení ve všech pracích potřebných ve školce a o ošetřování, štěpování i pěstování stromů ovocných. Zvláště budiž mládež naváděna, aby se sama cvičila v pěstování stromků ovocných.

V oddělení zelinářském opět mají býti pěstovány všechny druhy zelenin toho kterého kraje a mají tam zaváděny býti hlavně dívky, kteréž se mají seznámiti s druhy zelenin a činně se účastniti v pěstování a opatrování jejich

Kde místa dosti, mají se pěstovati i zákrsky, keře a květiny.

V zahradách škol měšťanských nemá scházeti oddělení botanické, zvláště tam, kde školy mají ráz hospodářský. Nařízení uvádí, co v botanické oddělení pěstováno býti má.

Také pamatováno zákonem na ochranu užitečného ptactva v zahradách a na včeličky --- (na včelník).

Nač všechno to se zde uvádí? Že nařízení ve příčině školních zahrad jsou dobrá; mají účel zdravý, žáky k praktickému životu nejen vésti, ale je také v mládí k užitečné práci přidržovati a zvykati.

Podívejme se však tu a tam do školních zahrádek, zda předpisům vyhovují? Některé, ne všechny! Školní instruktoři každý rok školní

¹⁾ Použito několik myšlenek z časopisu „Zahrada domácí a školní“, roč. 1.

zahrady obcházejí, radí, zprávy ročně o jich stavu podávají, — však pravého účelu se tím přece posud nedosáhlo.

Ve školní zahradě musí se kopati, rýti, uhrabávati, pleti, vysazovati, polévati, plánata přesazovati, pěstovati, šlechtiti, vůbec ošetřovati, — tedy od jara do podzimu práce dosti. Mezi učitelstvem však tak často — bohužel — není chuti, není zájmu a pravého pochopení. V této příčině vzítí motyku, rýč, hrábě a pracovati, — na to není času pro tak mnohého z mladých druhů našich...

Kde pak, moderní paedagogové mají jiné starosti za doby dnešní! — A jak mají pak dívky rády pracovati, když na svých učitelích nevidí, aby motyku a hrábě do ruky vzali! Když na nich mládež školní pozoruje, že je práce tělesná netěší, nemá pro tělesnou práci ani ona zájmu a pochopení. Za takého vedení arci školní dívky ve školní zahradě nic kloudného neudělají; spíše tam škody nadělají. Kdo obdělává tak často ty naše zahrádky školní? Žena učitelova, služka, dělník, školník atd.

Moderního vychovatele mládeže netěší ani vždy práce ve škole, tím méně v zahradě školní! Tak vyšší politika, nové směry jako „volná škola“ a „rozlučka manželská“; vystupovati proti katolickému náboženství a klerikálům — to ano; to mladé pány těší, pro to mají pochopení i zájem! — Tedy i když vidíme tu a tam dobře zařízenou a udržovanou školní zahradu — výchovného účelu se školní zahradou přece často nedbá, ten se pomíjí! — Tím že se hoši a dívky dvakrát neb třikrát do zahrady zavedou, záhonky vypleli neb cestičky očistili, není daleko výchovný účel zahrady školní vystihnout. Učitel dobrým příkladem musí tu předcházeti!

Ve školní zahradě — ve městech i na venkově — to tak často vidíme, jak málo nynější škole ku práci vede, vlastně my vidíme, že naše škola spíše od práce odvádí!

Proč to zde pravíme?

Že to pravda! Duše toho plna; v duši — pro rozvázného člověka a myslícího, jak to skončí — opravdu hořko — proto ústa překypují!!

Jen tímto způsobem možno si vysvětliti nedostatek pracujících sil v městech i na venkově. Nejen že nedostanete již skoro pacholka a děvečky, ale také ne dělníka při dobrém platu a výživné stravě.

V dřívějších letech na ústavěch ještě se rylo, kopalo, uhrabávalo v školní zahradě. Všechny skoro práce chovanci ústavu dělali. Dobrý příklad učitele hospodářství dobře ve příčině té na chovance působil.

Dnes však jinak na věc se pohlíží. Rytí a kopání prý práce hrubá, chovanců nedůstojná, na to prý dobrý dělník.

Chovanec nyní jen se ponejvíce přidivuje a pomáhá tak trochu, když se stromek vysazuje, přesazuje, očkuje atd., více nic!

Pak se ale nesmíme diviti, že, když ku práci fysické systematicky veden nebyl, když práci fysickou chovanec na ústavě si nezamiloval, také v životě ji dělati nebude a následkem toho ani dívky pak k fysické práci nepovede.

Jsou proto odůvodněny plně stesky na výchovu dorostu učitelského vedle jiných i v tomto směru a proto oprávněno jest

volání katolického lidu, by výchova učitelstva byla jiná, z kořene jiná!

Který jest vlastně účel školní zahrady?

Školní zahrada má býti mládeži pramenem poučení, také ale prostředkem, jímž se u mladých i dospělých ušlechťuje krasochut, jehož právě ve mnohých osadách našich citelný nedostatek se jeví; z té příčiny má býti školní zahrada ve v z o r n ě m p o ř á d k u. Osvědčeného příkladu pak následují dítky i dospělí občané a když vidí pěkné a účelné zařízení školní zahrady, zakládají a zlepšují zahrádky vlastní, zvláště když učitel je jim radou i skutkem při tom nápomocen.

Vypěstované stromky ve školce hodí se k vysazování návsí, podél cest, ke křížům, kapličkám, božím mukám a leckde na pustých pozemcích obecních; pak český kraj bude pozemským rájem i na pohled!

Když ve školce je také oddělení pro stromky lesní, tu vysazovati možno pusté četné stráně, hubené pastviny, které obcím jsou a celé krajině k pohaně jen. Když stráně ty se zalesní, změní se po letech v bohatý zdroj příjmů, stanou se ozdobou krajiny a působiti budou příznivě i na podnebí kraje.

Klidným, rozvážným, vytrvalým postupem ve směru tom získati si může škola velké zásluhy o dobro obecní a překoná snadně obtíže, která koření v netečnosti občanstva.

Nesmíme zapomínati, bychom žactvo pozorováním a obdivováním „práce Tvůrce“ vedli ku zbožnosti, úctě a vděčnosti k Stvořiteli světa, k zachovateli, vyživovateli a ochraňovateli lidstva, čehož netřeba dokládati.

Učitel smýšlení katolického toho nikdy, o tom jsem přesvědčen, neopomene!

Bídy mezi lidem přibývá. Tato se zažene jen rozumnou cílevědomou svépomocí. K té dovedeme lid, když jej naučíme pracovati. Práci nabývá člověk důvěry! A počátek naučiti se pracovati, státi se má a musí ve škole ... školní zahradou.

Práce hmotná (dle Smilesa) musí býti výchovným účelem školy obecné, neb je nejlepší vychovatelkou šlechtné povahy. Od školy dítko musí naučiti se oceňovati práci hmotnou jak v ohledu zdravotnickém, tak i v ohledu národohospodářském a sociálním. Škola má prakticky o ceně práce hmotné dítky přesvědčiti. Škola má vésti žáky k tomu, že teprve tenkrát, až duševní práce s prací hmotnou spojena bude, odstraní se bída, chudoba, odvislost a zjedná se šetrností základ zámožnosti a blahobytu.

Takovým praktickým předmětem výchovným, který oči i srdce dětem pro vše krásné otvírá, jest školní zahrada, v ní nalézá dítko práci i krásu, jí naučí se dítko práci krásu tvořiti a práci jiné šťastnými činiti.

Školní zahrada, účelně vedená a upravená, při tom nepřehlenná, jest vhodným prostředkem k umělecké výchově, neb pěstí se jí krasocit a vkus dítek našich. — Vkusný plot, — nemusí býti drátěný neb železný, — jen pěkný laťový, živý portál (branka), rybníček s vodními bylinami a živočichy, besídka; čisté, pískem posypané cesty;

čistý přížinavý bez plevele trávník, vkusné nápisy u rostlin velmi lahodí zraku dítěte; stromy, keře, skupiny rostlin (třeba bez umělých tvarů), — kobercové skupiny (kříž, hvězda, růžice, kruh-ellipsa) pro praktické měřičtví i kreslení — krásné, ladné skupiny upoutají každého pozorovatele, zvláště naši mládež, která hrdou bude, když sama na vytvoření té krásy podíl měla.

Netrpme v zahradě, co krasocit uráží; pak dívky navyknu všemu, co krásné již z mládí; pak tento jednou probuzený cit bude mohutněti; pak, až stanou se samostatnými občany, přičiní se, by i statky a celá osada dle toho vypadala.

To pak bude jednou učitelův odměnou, za píli a namáhavou práci jeho! Tak ocení občané, že náklad — na zahradu školní vynaložený — nebyl nadarmo a pak budou občané takového učitele i dále v jeho snahách podporovati.

Možno tudíž školní zahradě plným právem velký výchovateleský význam přičítati! — Správně vedená zahrada opravdu poučuje, zušlechťuje, základy k zámožnosti klade a cestu k hmotnému blahobytu razí.

Rozumí se samo sebou, že cíle vytknutého plně dosáhneme, když dívky vedeny budou také k názornému zužitkování rostlinstva školní zahrady, ne tedy jen, že je pěstujeme pro bujný list a pestrý květ. Takým způsobem uplatníme hospodářský a výchovný význam v praktickém životě ve prospěch dětí a rodičů!

Aby zahrada neposkytovala jen užitek mravní, ale abychom docílili i užitku hmotného, třeba všechno ze zahrady zužitkovati: (plevele a odštíhnuté výhonky na kompost; odpadky králíkům, kteráž zvířátka poskytují vedle laciného masa a nádherných kožešin dětem přiměřenou zábavu a zábavu také užitečnou). — Také vedle užitku velký výchovný vliv na dítě i člověka má — včelařství; proto, kde poměry místní to dovolují, i včelín ve školní zahradě zřízen býti má. Vždyť se praví, že včelař ani nemůže býti člověkem zlým!

Má-li školní zahrada v rámci školní výchovy býti skutečným prostředkem výchovným, musí dle toho zařízena a vedena býti; školní zahradou nejedná se o žádné zahradnictví, květinářství, zelinářství atd., tomu jako předmětu dívky učiti nechceme, o to se tu nejedná, nýbrž jen o školu a výchovu.

V ohledu tomto budiž cílem naším: Buditi zájem pro přírodu a její život a krásy. Obdivováním přírodních krás obdivujeme i Stvořitele, který krás těch původcem!

Ukazovati cesty, kterými má jíti ten, kdo chce býti krás těchto pěstitelem, a naučiti základním pravidlům takovéhoho pěstění!

Buditi zájem a když vzbuzen, živiti jej; ukazovati cesty, po nichž možno dojíti cíle a vésti prvé kroky po těchto nových cestách.

Má-li ale buditi smysl pro přírodu a její krásy, musí býti školní zahrada částí bohatství dílny přírody, částí krajiny, kterou Tvůrce do té které krajiny zasadil, tedy ne pěstiti druhy, které na jihu na příklad se daří.

Jako v botanice jen několik typických rostlin se probírá, ale důkladně, čímž většího zájmu o přírodě a životě rostlin se u žáků vzbudí, nežli když by spouště jmén učitel rostlinopisu na-

učil, tak i ve školní zahradě musí výběr rostlin dle zdravé zásady se díti, dle hesla „přirozeného výběru přírodního té které krajiny.

Pro školní zahradu vybírejte právě rostliny, které jsou vhodny jako pomůcky pro školní kabinety. Každá krajina má svůj ráz (má jen své některé druhy a skupiny rostlin), zahrada má proto částí krajiny býti; nemá proto pěstovati druhů jiných (ne alpskou floru do krajiny rovinné neb olivové háje do krajín studených). Dle soudu mého měla by školní zahrada — neb jistá část — ponechána býti pro pěstování rostlin samými dětmi. To byl by vlastní úkol její.

Má-li školní zahrada buditi zájem o přírodu, má-li žáky naváděti k hlubšímu pozorování rostlinného života v přírodě, nedostačí vésti dítky jako na výstavu do zahrady, nýbrž musí samy dítky ze semene vypěstiti jednotlivá kvítka. Teprv pak vycítí dítko nápis „Rostlina cítí a žije jako člověk“, když samo pozorovalo pomalý vzrůst její. Takovým vedením — tudíž vlastním pozorováním, ošetřováním a pěstováním rostlinky — dosáhneme významu ethického pro zušlechtění dětského srdce a probudíme s hlediska vychovatelského smysl a lásku k práci tělesné.

Pak teprve vyrozumí dítko smysl slov: Netrhej, nelámej, nešlap, nedrancuj!

Školní zahrada má býti také ochranným prostředkem naší domácí květeny. Již po několik let ozývá se stesk u milovníků přírody na hrozné plenění a drancování rostlin a květin školní mládeží. Nerozvážným takým drancováním mnohé vzácné druhy rostlin zmizely neb staly se v některých krajích velmi vzácnými.

Kde na příklad ústav učitelský, reálka, 2 měšťanky — máte hned na 200—300 botanisujících žáků. — Kdyby jen jednu kvetoucí rostlinu každý potřeboval z jednotlivé odrůdy, již si uložití chce do herbáře, potřebují tak celkem 20.000—30.000 jednotníků rostlin. Žactvo toto nepoškodí však mnoho květeny, kdyby si i s kořínky rostliny vyrýpovalo, když by mělo na mysli jen sebe a školu (kvítka pro výklad ve škole a svůj herbář), tu by se vzrůst rostlin a květin touto spotřebou neumenšil, tu by vždy rovnováha v obvodu 2—3 kilometrů města se udržela. Jinak tomu však, kde dítky natrhají si celé spousty květin, které pak na cestě domů opět pohodí (fialky, sněženky, konvalinky atd.) neb kde dítky kvítka přímo obchodují. Tak potkáváme často celé houfy dítek — které se školy straní, — jak sbírají a vyrýpují rostlinky, aby je po putykách pak prodávaly.

Tito malí vandalové po stech, ba tisících drancují přírodu od dubna do července každodenně; co neprodají zahodí — kolik set tisíc kvítek takým způsobem pohubí.

To jsou ti praví škůdcové rostlin a je na učitelích, aby tomuto zlu učinili přítrž — zápovědí — že žáci rostlin prodávati nesmějí.

Také učitelé mají býti v ohledu tom povzbuzujícím příkladem a netrpěti, by dítky hromadně kvítka do vyučování nenosily.

Dostačí, když po dobu jara a léta jeden žák postupem do hodin botanických přinese tolik kvítek jednoho druhu, kolik žáků ve třídě; po vyučování si pak každý žák kvítka domů vezme, by si je vylisoval a do svého herbáře zařadil.

Také výhodným by bylo ve příčině této, by žactvu přístupnou učinila se část botanické zahrady školní, aby z této jim dodávány byly rostliny, kterých ku svému studiu mají zapotřebí. Způsobem takovým naučila by se mládež školní šetřiti rostlin, když by vlastním pěstováním poznala, kolik potu kvítko vyžaduje, než vzroste a rozkvetě, a tím naučila by se kvítek v přírodě šetřiti a nedrancovati.

Podobně odpadl by vandalismus v stromořadích ať stromů ovocných neb jiných, který tak často tu a tam pozorujeme, kdyby mládež vedena byla, opět ze semena stromek si vypěstiti.

Pro naše dívky, které 5—7 hodin denně ve škole trávití musí, má to vlastně zdravotním příkazem býti — práce tělesná v zahradě školní, v dílně atd.

Třeba buditi a podporovati u dítek chut ku práci tělesné a bořiti takto předsudky, které se o práci tělesné v kruzích polovzdělaných zahnízdily.

Učitel pracující v zahradě vyvrací názor, že práce tělesná člověka nesnižuje, že práce tělesná není nic nečestného ani pro člověka nejvzdělanějšího.

Prací ve školní zahradě — vedle volného pohybu na zdravém vzduchu a mírné práce svalové — pěstuje se samičinnost a spřívost žactva. My — dle Tolstoj — učíme pracovati, učíme je, aby přilnulo opět k přírodě, od níž se lidstvo, zvláště v městech, oddaluje čím dále tím více — a tím také od Stvořitele světa.

Jest nechut ku práci polní a domácí! Bylo by proto neodpustitelným hříchem, kdybychom — poznavše okolnost tuto — nepracovali v čas o nápravu. Tu má zahrada školní ve příčině této nové pole působnosti a nový význam.

Také vkus lidu poklesnul! Proto usilujme o to, bychom zušlechtili a pozvědnuli pokleslou úroveň vkusu lidu a to stane se, když dívky naučí se chápati přírodní krásy; krásu hávu rostlinného volné přírody a krásu zpěvu ptačího v přírodě.

Může se proto říci a také tvrditi, že na prvém místě poslouží nám vhodně školní zahrada při ušlechtní vkusu žactva.

Krásu jest dvojí:

1. v uměleckých výtvorech lidských a
2. v přírodě.

Prvou nemůže každý pozorovati; druhou ano. (Krásu západu slunce, červánky, krásu květu atd.)

Amerika, Holandsko, Anglie vydává dětem semena a hlízy s návodem, jak je zasaditi, jak ošetřovati; menším dětem uloží se napřed kvítka živoucí ošetřovati. Při výstavách a spojených s nimi školních slavnostech dívky bývají odměňovány. Takým vedením zvyká dítko povinnosti své plniti!

Napomínáním dítěti: neběhejte, nelezte, nelámejte, nekazte, neničte atd., nenapravíme ničehož.

Lépe pochodíme, když v školní zahradě dítku přidělíme práci: dělej toto! — dělej ono! — práce ty dívky baví, je zaneprázdnují. Tak zvykneme dívky užitečné práci a tím výhodu dají zahálce, počátku to všeho zlého!

Jak mizí čas rychle dětem pozorováním a opatrováním kvítků, zvířat (na př. králíků)! Na toulky nemají ani chuti ani času! Jediný králíček zaplatí dítěti jeho celoroční potřeby školní! Tak užitečnou prací učiti máme mládež v mládí znáti ony cesty, které z bludiště bídy a chudoby vedou. Z malého hospodáře a chovatele králíků vyroste pracovitý dbalý a neodvislý český člověk, ať hospodář, řemeslník či obchodník, kterému bude práce zábavou, štěstím.

V zahrádce amerického dítěte vypadá to jinak než v zahrádce naší.

Tam ve třídě na tabuli nakreslí se podrobný plán zahrádky.

Každému dítěti pak vykáže se záhonek po 1 m² plochy. Na to podá se mu návod a postup prací, které v nejbližší době v zahrádce konány býti mají.

Dítěti dostanou každé dle čísel: malý rýč, hrábě železné, konev kropicí, kolečka na hlínu.

Kromě vyvážení mrvy práci veškerou vykonají žáci sami od rozdělení na záhonky.

Na záhoncích pěstují rostliny a zeliny, kterým se těší od jara do podzimu, kteréž pak domů přinášejí buď pro lahůdku neb okrasu příbytku svého.

Toť práce pro vychovatele mládeže! (ne hospoda, politika a všelijaké rejdy protináboženské).

Má-li škola za dílnu považována býti k vytvoření krásné, šlechetné povahy dítek, — arci vedením učitelovým, — můžeme do jista pěstování rostlin dětmi ve školní zahradě míti za taký výchovný prostředek, který by mohl nemalou měrou přispěti ku zušlechtění a ku zjemnění jejich povah, — aby pěstováním rostlin mohli tělesně býti zaměstnáni, i srdce svoje mohli zjemniti a k Bohu vedeni býti, neb kdo miluje přírodu, miluje Stvořitele — Boha!

Uvedeným způsobem možno školní zahrady co nejlépe využítovati ve službách školní výchovy!

Žena rolnická a její výchova po stránce hospodářské.¹⁾

„Čtyři jsou věci, kterým rozuměti domnívá se každý: výchova dětí rodinná, škola, národ a stát.“ (Makovička.)

A bohužel, že tomu tak jest. Po každém se žádá, aby ku svému budoucímu povolání se dokonale připravil, jen po tom se nikdo netáže, zda-li muž neb dívka v manželství vstupující jsou také náležitě připraveni, aby mohli dítěti své, budou-li jim Bohem k vychování svěřeny, řádně vychovávat.

Tak jako, kdo chce čísti, musí znáti nejdřív abecedu, tak také, kdo chce vychovávat, musí nejdříve býti se zásadami vychovatelskými dobře obeznámen, neboť vychování není nic jiného, jak praví Kosina,

¹⁾ Jako pramene použito přednášky Ant. Trnky: „Žena po stránce kulturní a národohospodářské.“

než obezřelé dopomáhání k souměrnému rozvoji všech těch ušlechtilých schopností, jejichž zárodky příroda do chovance vložila. Nebo: „Vychovávání jest úmyslné působení dospělých v nedospělé, aby schopnými se stali ve svém životě úmyslem i skutkem obraz Boží svobodně na sobě ukazovati“, praví Graser.

Důležitost výchovy uznávají bez rozdílu všichni a proto také za dnešní doby tolik se mluví a píše o výchově. A poněvadž vliv ženy v domácnosti na první vychování jest na výsost důležitý, proto také výchově ženy věnují všechny strany největší pozornost. A také odevšad se ozývají hlasy, že není na světě nic zanedbanějšího nad výchovu dívek. „Víte-li, proč potřebí vychovávat dobře ženy? Proto, že to jest nejlepším prostředkem dobře vychovávat muže.“ (Legouvé.)

Všimněme si nyní, jak namnoze vychovávají se dívky rolnické, které mají kdysi býti zdravým jádrem našeho národa. Rolník často stísněn jsa vysokými daněmi a nejsa pánem ceny svých surovin hledá si opatření laciné síly pracovní a užívá mnohdy ještě slabých, školou povinných dívek svých při poctivé práci. Výmluvou, že děvče toho učení tak nepotřebuje jako chlapec, snaží se toto bezpráví omluviti. A když děvče jakž takž tu národní školu odbylo, více se do knihy nepodívá, více se nevzdělává. Čeládka bývá často jedinou její společností, muziky její jedinou zábavou. „Nevědomost bývá často příčinou, že se dívka nudí a že se nevinným způsobem bavit neumí.“ (Fénelon.)

A to je celá příprava pro důležitý úkol životní, který na ni čeká. Namítne snad někdo, že jsou to jen řídké případy, že za nynější doby i rolník dbá o vzdělání svých dcer. Připouštím. Vždyť všude nyní mluví se o vzdělání, ale jak málo lidí rozumí tomu, v čem pravé vzdělání záleží. Podívejme se, jakým způsobem vzdělávají se ty naše dcery rolnické. Sotvaže dceruška vychodila školu, již pomýšlí starostlivá matka na to, aby přišla z domu někam na vzdělání. Ale kam? Z domova musí za každou cenu, jinak by nebyla vzdělaná. A vzdělanou chce býti neb aspoň se má nazývat za našich dob každá žena! Uvažuje se, na radu přiberou se všichni příbuzní a známí. Každý radí jinak. Konečně rozhodne u méně zámožných cena, u bohatších to, co nadělá jak se říká více hluku. A děvče se pošle do některého vychovavacího ústavu buď světského nebo klášterního, aby se tam naučilo německy, trochu šítí, po případě vaření, a v celku ničemu. Neb dívka jde z domova již s tím vědomím, že tam jde jen proto, aby se řeklo, že někde byla, ale jí že toho není třeba, aby se učením namáhala. Sotva však se domů vrátí, vše chce ihned pozměnit dle svého způsobu. Práci domácí odvykla, něčemu jinému za ten poměrně krátký čas se nenaučila a proto se jí doma nelíbí, je se vším nespokojena a touží jen, a by již přišel nějaký ten vysvoboditel v podobě ženicha, aby se z domova dostala. A jak to potom v takové domácnosti vypadá, netřeba mi ani líčiti. Pak nařikají rodiče, nařiká muž a příbuzní a vinu odnese ústav, který ji vzdělával. Jest proto nanejvýš důležitě, aby naše rolnictvo důkladně poučeno bylo, v čem pravé vzdělání záleží.

Obyčejně má se za to, že tím je člověk vzdělanější, čím více ví neb umí, však vzdělání jest rozvoj nejen rozumových, ale i mravních schopností člověka.

„Pokud ženy pro své povolání jinak než posud vzdělávány nebudou, potud nebude také ve světě lépe, potud bude jen málo šťast-

ných sňatků manželských, a potud bude se lidstvo se strany těla i se strany ducha slabým a mizerným jeviti.“ (Karel Arn. Bock.)

I proto obracím se především k našemu učitelstvu, neboť nyní máme již dosti učitelův a učitelek ze stavu rolnického, neb takových, kteří na venkově mezi rolnickým lidem vyrostli, kteří tedy potřeby jeho dokonale znají a s ním také cítí. A náš rolnický lid jistě jejich rady rád uposlechne, když upřímně, ne nabubřelými frázemi, jak se to namnoze děje, ho poučí o pravém vzdělání, vysvětlí mu, proč nutno jest, aby zvláště žena byla náležitě a dokonale vzdělána a kde se jí toho vzdělání může dostat. Že by se takových obětavých učitelův a učitelek v našem spolku katolickém nenašlo, velice pochybuji!

Nyní jen krátce naznačím proč i ženě rolnické vzdělání jest potřeba a kde ho možno dosíci.

„Není pochyby, čím víc oborů přístupnými učiní se ženám, tím lépe že bude i rodině; neboť ona nebude jejich povoláním jediným; bude-li ženě voliti život rodinný jakožto jedno ze mnohých povolání jejich, ona vyvolí jej s rozvahou a více v něj také přinese.“ (E. N. Andrejev.)

Dívka, která si ve škole všechny potřeby pro život náležitě osvojila a vlohy své všestranně vzdělala, bude si také při práci jakéhokoliv druhu rozumněji a obratněji počínati. Toto vzdělání školní učiní z ní pak v dospělém věku rozumnou hospodyni, která dovede prodej surovin a nákup domácích potřeb řádně prováděti. Taková žena dovede také včas spořiti a zbytečných výdajů se vystříhati, ona dovede dítky řádně vychovávat i domácnost svou moudře řídit i spravovat. Neboť v moudrosti neb nevzdělanosti spočívá buď blahobyt neb zkáza celého hospodářství. „Kdyby byl Bůh chtěl, aby žena muži vládla, byl by jí vzal z jeho hlavy; kdyby byl chtěl, aby mu otročila, byl by jí vzal z nohou; ježto však měla býti jeho družkou a společnicí rovnou, vzal jí z jeho boku.“ (Sv. Augustin.)

A proto vzdělaná žena rolnická snaží se býti svému muži nejen upřímnou družkou a společnicí, ale též věrnou pomocnicí. Nejprůběžnější snahou její jest, aby dům svůj všem zpříjemnila, aby každý se v něm cítil šťastným a spokojeným.

Jako první vychovatelka svých dětí vzdělává srdce jejich ke zbožnosti a ctnosti, což jest povinností tak svatou, že se dopouští jakési vraždy na lidech kdo jí zanedbává, jak praví sv. Jan Zlatoušlý. Dále stará se o pořádek, čistotu a výzdobu, ovšem ne přemrštěnou a nepřiměřenou, v pokoji, v kuchyni, v domě, ve dvoře, ve stáji; dbá o náležitě osvětlování bytu a řádné jeho vytápění a provětrávání jsouc si vědoma, že tím přispívá ku blahu a zdraví celé rodiny. Neboť povždy zůstane platným výrok: „V zdravém těle, zdravý duch!“

Znajíc význam řádné životosprávy za zdraví i nemoci, vede své dospělé dcery k tomu, aby samy dovedly připravit jednoduchou, ale výživnou domácí stravu. Proto poučuje je o rozumném zužitkování mléka, másla, sýra, vajec, masa z domácích zvířat, zemědělských, prosa, jedlých hub, kuchyňských rostlin, ovoce, mouky, chleba, zvláště pak luštěnin, které by v řádné domácnosti nikdy chyběti neměly, neboť poskytují lidem i zvířatům po mase nejsilnější stravy.

Dcery své vede k šetrnosti a čistotě vědoma si jsou toho, že hotčením a včasným látáním prádla mnoho se uspoří, čistotou jeho pak se zdraví, nejdražší poklad člověka, udržuje.

Onemocní-li však někdo, je mu trpělivou ošetřovatelkou, poskytuje pomoci přesně podle návodu lékařova, nevyhledávajíc rady nezkušených a pověřivých lidí, čímž mnohdy i život bývá utracen.

Dítky své prostě, avšak slušně šatí, vystříhá je přepychu a zbytečných výdajů, na rozličné třetky, šperky, krajky a rukavičky, kterými mnohdy chtějí upracovanou ruku z nepravého studu zakrýti, zapominajíce, že práce člověka nehanobí, ale jest jeho ctí. Dítěm svým je vzorem skrovnosti a skromnosti v jídle a pití, varuje je obzvláště před nápoji líhovými. „Cožkoli by matka řekla dceři, vše to zase smazáno bývá tím, co dcera vidí dělati matku na odpor tomu, co řekla.“ (Fénelon.)

Nepouští dospělých dívek bez dozoru k rozličným tanečním zábavám. Neboť bedlivá, ale zároveň také nenápadná kontrola matky, uchrání je nejednoho poklesku. Navádí dívky k slušnému chování na veřejnosti, v kostele, ve škole, u stolu i v obcování s domácí čeládkou. Jako moudrá vychovatelka vede dívky k uctivosti, poslušnosti a pravdomluvnosti oproti otci, knězi, učiteli a všem ctihodným osobám. „Jak zvedenou budeme míti mládež, takovou budeme míti i církev i obec i vlast.“ (Bacháček.)

Varuje je, aby lži, krádeží a j. hanebnými skutky dobrou pověst svou i rodičů nikdy neposkvrnily. „Jediná dobrá matka je za sto učitelův. Ona je v domácnosti magnetem všech srdcí a hvězdou všech očí.“ (George Herbert.)

Připomíná jim, aby jazykem svým, kterým ona je mluvití naučila, nikdy nepohrdly, ale vážily si ho jako drahého statku po rodičích zděděného, jež hájiti povinny jsou i tenkrát, kdyby jim ze zapření jazyka mateřského a národnosti sebe větší hmotný prospěch kynul.

Budou-li naše ženy rolnické dle těchto zásad dívky své vychovávat, pak stav rolnický mravně, duševně i hmotně jistě se povznesení! „Žena rozšafná, pilná, v pravdě zbožná je duší celého, byť i sebe většího domu, jež spravuje co do statkův i vezdejších i nebeských.“ (Fénelon.)

Pročež věnujme výchově dívek rolnických všemožnou péči, aby se z nich staly mravné matky a zdatné hospodyně; neboť jako s mravní kleslostí a neuvědomělostí ženy klesá rodina i národ, tak naopak mravní její silou, uvědomělostí a samostatností povznáší se rodina, národ i stát.

V té příčině navrhuji, aby katolický spolek učitelský dal podnět ku zřizování pokračovacích škol hospodyňských, jež by se staraly o vzdělání a zdokonalení dívek rolnických v jednotlivých odvětvích domácího hospodářství a umění kuchařského, aby konečně přestaly již ty výmluvy mužů, že chtějí-li si na něčem pochutnati, musí jíti do hospody. Školy tyto mohly by býti zřízeny aspoň všude tam, kde jsou zimní hospodářské školy pro jinochy.

Na takové škole učily by se dívky nejméně po dvě léta šití a spravovati nejen prádlo, ale i jednoduchý domácí šat, prakticky cvičily by se ve všech pracích domácích, jako úklidu, praní, žehlení, vaření, zužitkování ovoce, zeleniny, mléka, vůbec všeho, co domácnost

skýtá. Mimo to dostalo by se jim poučení jak vésti si při výchově dítek.

Dále seznamovány by byly se surovinami a výrobky domácími, jejichž ceny občasně se mění, a kterak si tu počínati. Poučily by se kterak vésti záznamy o prodeji těch výrobků a o nákupu věcí, pro domácnost potřebných, aby měly přehled o přebytku neb úbytku.

Ovšem, že náboženství nesmělo by býti v rozvrhu hodin vynecháno. Guizot praví: „Vyučování bez vychovávání není ničím, a vychovávání bez náboženství nestojí za nic. Duše nevzdělá se a ne-naučí mravnímu pořádku, nemá-li na vědomí, že ji stále vidí a nad ní vládne Bůh, jenž ji stvořil, a jenž ji bude jednou souditi.“

Jen takto vzdělaná hospodyně jest pravou družkou a společnicí mužovou, jeť ona začasť jediným jeho rádcem a hlavním činitelem v domácnosti.

Mimo to měli by správci neb správkyně takové školy za povinnost konati občas přednášky o výchově mládeže a poučovati lid, kterak vychovávati mládež než školu navštěvuje, jak vychovávati mládež školou povinnou, aby dům nebořil, co škola zbudovala, jak vychovávati mládež škole odrostlou.

Neboť netuší mnozí rodičové ani, jak důležitá je výchova právě v této době, kdy dítě poněkud duševně vyspělé postaveno je doprostřed víru skutečného života, vydáno v šanc svůdným příkladům okolí mnohdy bez pevné opory — a ký tudíž div, když zbloudí a přijde na scestí.

Končím slovy Vacka Kamenického:

„Vlast a církev, nebesa i země
v dětech skládají svou naději,
Bohu milé, že z nich vzroste plémě.
Zanedbán jsa, sebe lepší kvítek
zhyne posléz, spíš neb později;
dobrý národ jest jen z dobrých dítek.“

JOSEF KONŠEL.

Les a škola.

Neměl jsem dosud příležitosti vystoupiti veřejně s výkladem o vzájemnosti lesa ke škole; neboť co dosud jsem na různých místech přednášel, mívalo účel čistě hospodářský a podáváno bylo pouze k poučení posluchačstva. Thema „les a škola“ podávám ne tak na poučení, nýbrž více na posouzenou. Ne zvolil jsem thema dle toho, jak uveřejněno bylo letos v novinách totiž „lesnictví a škola“, tedy ve smyslu těsnějším, nýbrž „les a škola“ ve smyslu širším, jak mi bylo určeno již roku loňského.

Les a škola jsou ve smyslu obecném pojmy dosti protikladné. Les představujeme si jako s o u h r n v o l n o s t i přírodní, kde všechno roste dle vůle své vlastní, kde vše volně se pohybuje bez ohledu na ostatní okolí. Škola naproti tomu je vlastně koncem dětské neváza-

nosti, uvádí mládež pod jařmo předpisův a zákonův. Les je pojem bezuzdné divokosti, škola tedy úkazem civilisace.

Les, zvláště hluboký, neprostupný bývá úkrytem různých nespolečenských, a často zoufalých existencí, škola dává návod k živobytí společenskému, spořádanému dle občanských pravidel; les je pro mysl dětskou nebo dětsky prostou souhrnem představ přízrakových, strašidelných, škola učí pohlížeti na vše střízlivě, dle rozumu.

Ale při všem tom nejenom pěstování lesního dorostu přirovnává se k výchově školní, nýbrž les je také podpůrcem školy a zdokonalovatelem výchovy školní. Má-li škola úkol vzdělávati cit a rozum žákův, má les právě prostředků mnoho, aby učitele v té práci podporoval. Ale naopak opět škola může býti chranitelkou lesa, a mnoho se naskytá příležitosti ve škole, aby se pracovalo na zachování a zvelebení lesa jakož i lesního hospodářství. Proberu tedy svoje thema tak, že vyložím, jak působí nebo působiti může pohled na les a hlubší pozorování života ústrojného v lese na cit a na rozum žákův, a dále jak by mohla snad škola blahodárně působiti na les a zdar nejenom lesa, nýbrž i všeho co s lesem těsně souvisí.

1. Cit pro krásu má každý člověk, ovšem každý jen pro svůj pojem krásy, výchovou má se cit řídit, aby se stal vkusem. Pěstování citu pro krásu je ovšem obtížno, nemůže-li se díti názorně. Ale zde na pomoc přichází vychovateli příroda, se svými přirozeně krásnými tvary. Není však u nás přírodního útvaru velkolepějšího nad zdravý, bujný les. Les proto jest osvěžením unavenému, je zotavením churavému, je uklidněním nervosnímu; les a jeho líceň je okrasou románu, les anebo jeho části jsou pozadím anebo dějištěm obrazů a básní. Koho by neupoutal velebný šum starých korun nebo dovádívý šelest mladých větvíček? Koho by nepotěšila rozmanitá barvitost lesních scen? Koho by nedořal ať ptačí zpěv ať hluboký klid v lese?

Za dob starých neopěvovali krás lesních ani jich tak často nezobrazovali, zato však býval les a lesní strom podstatnou částí starých bájí a starých kultů. Hory oživeny u Řeků oreádami, stromy dryadami, prameny lesní vodními vílami, a představa příbytků těchto božstev přenášela se na posvátná místa. Možno, že původně všechna božstva uctívána v hájích, časem napodobovány háje sloupovým chrámy. Ať sloup dorský, ať jonský nebo korintský, ať římský za dob pohanských, všechny jsou napodobeninou lesních pňů. A když starý orientál vybíral pro sloupy chrámové vzory z hájů palmových, středověký Evropan v gotice zobrazoval spleťtými žebry a kružbami koruny bukové, štíhlými vízkami pak vrcholky malebných jedlí.

A když staletí čerpala pro svoje útvary estetické vzory z lesa, nová doba by v lese nenašla předmětu pro svůj krasocit? Nebylo by snad možno i z těch zevně drsných obyvatel lesa vylouditi záblesk citu pro krásu, kdyžtž tak jak tak jádro lidu toho bývá vnímavo pro každý obraz přírodní?

V lese ještě nejspíše spatřujeme přírodní krásy bez lidských korektur. Je tam ještě skoro neporušeně zachována plnost životní. Může-li se cit pro krásu zdokonalovati na přirozeně dokonalých útvarech, pak zase rozum čerpati z nich může nové a nové poznatky o silách přírodních. Jak omezeny bývají často školní pomůcky přírodo-

pisné, jak nedokonalá často chápavost žáků pro výklad a popis, jak jednoduše přístupnými jeví se ať zvířata ať rostliny venku v přírodě! Les jest obsáhlou sbírkou různých přírodnin, ať nerostů ať rostlin, ať živočichů všech řádů a všech čeledí. Ale to není sbírka herbářová nebo musejní se ztrnulou formou anebo smyšlenou postavou; les předvádí nejenom předmět, nýbrž i jeho životní postavení, nejenom tvar, nýbrž i jeho biologii.

Aspoň $\frac{3}{4}$ všech ssavců, obojživelníků, ptáků, hmyzu žije v lese, a podobně i rostlinstvo počínaje od beztvárných amoeb až k nejvynutější rostlině jevnosnubné vyhledává právě půdy lesní. Je třeba upozorniti na ně, nejenom na jejich velikost, barvu, nýbrž i na zvláštní životní podmínky. Jak se dívají lidé na příklad ochranným zařízením štavele nebo řeřichy nebo hruštičky jednokvěté, ba i zbarvení pestíků lískových atd.!

Kolik lidí zná důkladně jména živočichů a rostlin a přece přírody neznají. Tak naříká německý zoolog W. Haacke: „Mým hlavním učitelem zoologie byl výborný neznalec německé zvířeny, a mým hlavním učitelem botaniky právě tak výborný neznalec německé květeny.“ A to byli universitní profesoři.

Tedy do přírody je třeba voditi své posluchače, aby nejenom přírodu poznávali, nýbrž také, aby k ní lnuli.

Vždyť to co v přírodě vidíme, nemívá cenu pouze theoretickou nebo ideální, nýbrž velmi často zasahuje do životních a hospodářských otázek. Tak jest i při lese. Tu každoročním přírůstkem střádá se hmota dřevní, tu každoročním opadem listů vrací se půdě část výživných látek, tu rok co rok provádí ptactvo svoje ochranná zařízení naproti různým škůdcům z nepřehledných řad skupiny hmyzů. Tak dodává les mnoho látky pro různá cvičení a pozorování praktická, proč se domnívám, že na př. ve školních početnicích pramálo příkladů vzato z lesa. Je to také zvláštní úkaz, že mezi drobnými majiteli lesíků není ve skutečnosti ani jednoho, jež by zasloužil jména „lesní hospodář“, Dotsud u nás rolníci málokde les zakládají, skoro nikde ho nepěstují a sotva někde z něho racionálně těží.

Proto by snad nebylo nemístné, kdyby na př. žák, dostal otázku: Sázejí-li se smrkové nebo jedlové sazeničky na 1·50 m od sebe na příč i na zděl záhonu, kolik se jich vysází na 1 ha? nebo: mám-li stromek vysoký x m a tlustý y cm, (uprostřed), a přirůstá-li ročně do výšky o 20 cm a do tloušťky o 5 mm, o kolik % přirůstá hmoty ročně? nebo: má-li strom x m výšky a uprostřed y cm tloušťky, kolik má pevného obsahu? nebo: stojí-li 1 pm stavebního dříví oblého 15 K, zač bude kmen mající délky 16 m a prostřední tloušťky 18 cm? atd.

Poskytne tedy les škole a školou praktickému životu vždy dosti pomůcek, ale také příležitosti ku vzdělání rozumovému.

Avšak i na stanovisko širší a povýšenější povznese žáka představa lesa t. zv. ochranného, který proto byl zasázen, nebo proto se udržuje, aby krajina docela nespustla, aby prudké přívaly neničily usedlosti v horských údolích, aby kamení nebo sněhové laviny nezasypaly pozemků. Tu stává se les více již faktorem všeobecným, nabývá rázu jmění národního. Stejně pochopitelným bude okrasný a zdravotní úkol lesa.

Čím více pak poučuje se dítě o různých důležitých stránkách lesa, tím více lze očekávati sympatií pro les od něho, když dospěje.

Jak tedy může působiti škola na zdar lesa a též všeho co s lesem souvisí? Opět poukazují na dvojí stránku lidského ducha: na cit a na rozum (pokud se řýče ovšem lesa). Statistika nám dokazuje stálý úbytek analfabetismu, jenž jako ta „bída“ v národní pohádce scvrká se dál a dál, až se směštnává v láhvičce, totiž representantce alkoholismu. Ale my přece pozorujeme ještě analfabetismus, který neumírá, který zůstává pod nátěrem kulturním, který často halí se i v bohaté roucho. Je to analfabetismus citový. Uvádím slova našeho cestovatele E. St. V r á z e „Z d a l e k ý c h s v ě t ů“: „... nejvíce zanevřel jsem na ty, kdož buď z nevědomosti nebo vypěstěného ukruťenství nemohou učiniti kroku v přírodě, aby nehubili, nevraždili, neničili! V mnohém nám bělochům je styděti se! Mnohde jest mládež evropská věru horší, než děti divochů. Tyto ubíjejí, poněvadž žijí i z nejmenší kořisti. U nás jest mnohému rozkoší ubíjeti ptáče jen pro samolibou pochvalu, že trefil je kamenem nebo brokem, či že je chytil dovedně na lep neb do pastí. Hne-li se cos v lese, zlovůlný škůdce taký nemyslí než jen jak by to zabil! Pohled na život, na radost ze života nevyvolá v duši jeho nižádného dojmu. A nehodí-li se nic živoucího, rve alespoň větve stromů, na seno trhá krásné kvítí — ba jde lámat mladé stromky, které byli nasázeli lidé ušlechtilí všem pro radost a k užitku, přírodě pak pro okrasu.“

Tu netřeba mnoho slov! Nedostatek smyslu pro krásu a život přírodní, toť jeden nepřítel, kterého by škola měla potírat, a druhý je egoismus. Dám příklad! Máme v lesním zákoně z roku 1852 na př. § 6.: Na takové půdě, která by se snadno rozprchla, kdyby se les na ní v širokých plochách úplně vymýtil, pak na místech příkrých a velmi vysokých budtež lesy jenom po úzkých pruzích vysekávány nebo znenáhla vymýcovány, ihned však zase náležitě zalesňovány. V kmenovinách, které leží na horní hranici lesní vegetace, smí se však hospodařiti jen sečí toulavou, (totiž nesmí se vůbec les vytínati na hol o). § 8. pak podotýká: „Kdo by nařízení v předešlých §§ 5., 6. a 7. obsažená přestoupil, potrestán bude 20 až i 200 zl. konv. měny. Škody tím někomu jinému způsobené povinen bude vinník nahraditi.“ K tomu dodal nám professor na vys. škole: Sedlák alpský ví o tom zákoně. Ale má-li velikou parcelu starého lesa v polohách, jež zákon zvlášť uvádí, jde otázat se advokáta, bylo-li by to trestné, les vykáceti. Ten mu řekne: „Ovšem“. „A jakou pokutu bych platil?“ „Inu, myslím, že celých 200 zl.“ „Ach, to rád zaplatím,“ řekne sedlák, „mám na dříví kupce, dává mi 6000 zl.“ A les padne, sedlák zaplatí pokutu, a přes holou stráň kouká do údolí neštěstí a brzy také nouze! Paragraf egoismu nebrání. — U nás na Moravě také ne!

Řečeno tím ovšem není, že by se nemělo dovolovati majiteli lesa snad vůbec stíti strom. Jsou také u nás lidé sentimentální, kteří považují každého za surovce, kdo pohlíží na les také se stránky hospodářské a finanční. (A přece titěž sentimentalisté požívají nejnadějnější holoubátka, pojídají masa ze skotačivých kůzlat atd.)

Pravdou je, že les jest nejen útvarem přírodním, nýbrž také činitelem hospodářským.

Je tedy úkolem školy upozorňovati na obojí jeho význam; a v jakémsi smyslu hodí se sem slova J. Exc. min. orby Dra. Albína

Bráfa, jenž hovoře dne 24. května 1909 o školách hospodářských, takto se vyjádřil:

„Učební osnovy a rozsah učiva bude zreformován tak, aby věnována byla pozornost i směru obchodnímu, aby rolník neučil se jen dobře půdu obdělávati, ale i své výrobky dobře prodávati.“ -- Co tu Jeho Exc. předpokládá, totiž dobré obdělávání půdy, to my musíme vzhledem na les teprve žádati, totiž, aby les byl upravován a vzděláván tak, aby vyhovoval nejenom plně účelům hospodářským, nýbrž aby také zůstal klenotem mezi krásami přírodními a všeobecně uznaným útočištěm pro ony různé organické tvary, jejichž znalost nejenom oko jímá, nýbrž i naše vědomosti rozšiřuje. Ale dosud není škol odborných, které by v tom směru vzdělávaly malého majitele lesa, ba nepřednáší se ani pro odborného lesního hospodáře s tohoto stanoviska. Proto zůstává práce tato těm školám, které mají býti všeobecnou přípravou pro život.

Nebude to tedy novinkou, řeknu-li že je dosti majitelů lesa, kteří svým lesem nedovedou hospodařiti; že je dosti odborných lesníků, kteří pro samé hospodářství ubíjejí poslední zbytek kouzla lesního; že je dosti lidí ostatních nejen mezi prostým obecnstvem, ale i mezi intelligencí, kteří nepochopují ani hospodářské ceny ani přírodní krásy lesa.

Ať tedy ve školních lavicích sedí budoucí majitelé větších nebo ploch lesních, ať tam sedí budoucí odborní lesníkové, ať tam sedí konečně budoucí jen přihlížející publikum, všem je třeba vštípit kus lásky k lesu a kus chápavosti pro les!

Aby se tedy budoucímu lesu dostalo v příštích generacích více úcty a vážnosti, pronáším škole a našemu lesu srdečné: Na zdar!

DAGOBERT BERG.

Význam chlapeckých ručních prací pro školu a život.

(Dokončení.)

Přihlédněmež také k hygienickému významu chlapeckých ručních prací. Zdůraznili jsme hned začátkem, že práce jest nositelkou vzdělanosti. Má-li stát vzkvétati, jest nutno, aby každý občan své síly a schopnosti co nejvíce uplatňoval, čímž svým povinnostem ve veřejném životě plně zadost učiní. Aby toho však docílil, jest nutno, aby se těšil z plného zdraví. Co jest zdraví? Zdraví jest harmonický vývin a průběh všech tělesných funkcí, rovnováha všech tělesných sil, fysických i psychických. Porušení této harmonie jest nemoc. Jest tedy přední povinností všech rozhodujících činitelů usilovati o výchovu zdravé a otužilé mládeže, a použití všeho, co dosažení této snahy umožňuje. Nelze zapomínati staré pravdy: „Mens sana in corpore sano.“

Je-li však dokázáno, že mládež v Anglii 7-kráté více, ve Francii 3-kráté více tělocvičí než-li mládež naše, pak nelze nám se netázati, kdo jest rozumnější, zda-li my anebo Angličané?

Pohled na rozvrh hodin poučí nás okamžitě, že u porovnání s velikou duševní činností pro tělesný vývoj našich dětí naprosto ničeho

se neděje, že harmonický rozvoj se tříští v neprospěch těla. Uvážíme-li dále, že hlavním rysem dětské povahy jest pohyblivost, musí výchova měnící tuto pohyblivost po celé hodiny skoro v nehybnost, nezbytně neblaze působiti, což se zvláště u velkoměstských dítek bledými, až sinými tvářemi, nedostatkem mladistvé červeně jeví. Ani touha po pohybu, kterou dítě při hře na jevo dává, nedochází v městských činžovních kasárnách ukojení.

U školní mládeže na venkově umožněn jest harmonický vývin všech tělesných sil všestranným volným pohybem při různé práci, což i na vývin duševní činnosti prospěšně působí. Tento nedostatek volného pohybu hledí se ve městských školách různými surrogáty nahraditi. Nejčastěji to má býti školní knihovna.

Nepomní se však, že žáci ve škole po mnoho hodin tiše seděli a nad to ještě při svých úkolech doma. Poučná četba po tolika hodinách částečně suchopárné učby není žákům po chuti a poněvadž se tělesně po chuti vydováděti nemohou (dvě hodiny týdně tělocviku při našich přeplněných třídách jest přímo ironií), sáhají po chabé četbě vodnaté mravoučných povídek a později k fantastickým, divokým, rozčilujícím indiánským povídkám a la May. Takovou četbou ničí se však zdravá obrazotvornost, tento drahocenný dar Boží, a otravuje se život duševní i nervový; k tomu druží se ještě mimo to další škodlivé následky mnohého sedění. Ký div tedy, že se setkáváme s velkým procentem lidí, postrádajících normální duševní vyspělosti, nehodících se pro nedostatek normálního úsudku a normální představitosti v žádném oboru lidské práce za samostatné dělníky, mnohdy ani ne za nádeníky.

Čím více za nynějších nezdravých poměrů, vytvořených velkoměstským životem, u veliké části naší mládeže pud po tělesném pohybu směr našich škol s jejich obsáhlými učebnými osnovami síly mládeže a radost z ručních dovedností se potlačují, a čím více intelektualistický jednostranně zaměstnává, tím více jeví se opravdová nezbytnost ručních prací.

Kterak jest zcela jinaký výchovný systém Angličanů, jímž svaly se vyvinují a tuží, a duch bystří!

V nejnovější době projednává se na paedagogických konferencích a kongressích jak v Německu, tak i v Rakousku otázka o neděleném polodenním vyučování. Všeobecně se má za to, aby se dopoledne vyučovalo výhradně předmětům vědeckým, odpoledne pak aby věnováno bylo pracím ve školní zahradě a dílně, cvičením na tělocvišti a hřišti, plování, klouzání na ledu a různým výletům. Myšlenka tato má zajisté zdravé jádro! Bude-li učitelstvo usilovati o uskutečnění této myšlenky, prospěje tím mládeži i v ohledu hygienickém.

Života a práce schopnou generaci lze vychovati jedině za harmonické součinnosti všech tělesných i duševních sil. Vyučování ručním pracím nemá snad býti průpravnou pro příští řemeslníky, rýbrž má býti korektivem namáhavé duševní práce a přílišného sedění.

Všeobecně se množí nářky na zmáhající se sesurování mládeže, na mizení rodinného smyslu, na množící se vysedávání v hostincích a smutné následky toho. Jest bohužel pravdou, že tyto smutné úkazy v posledních letech nápadným způsobem vzrostly, a proto také všeobecná snaha v tomto směru nápravu zjednati. Avšak při vši této nutné a chvályhodné snaze nevěnováno náležitého povšimnutí jedné

věci, ležící více než všechno ostatní ne snadě, a na kterouž již naše přísloví: „Zahálka všeho zlého počátek“ poukazuje. Ještě nikdy se pravdivost tohoto přísloví tak náležitě neozřejmila, jako za dob nynějších. Pravda tohoto přísloví jeví se nám na cestách, v hostincích a všude, kamkoliv pohledneme. Někdo snad namítne: jakže, ještě více pracovat, práce všude dost!

Avšak nemíníme práci opravdovou, nýbrž práci zábavnou, levnou, snadno vykonatelnou, domácí zábavné zaměstnání, kterýmž hravě čas ukrátiti se může. Většina hochů, mladíků a také otců neví, co ve volné chvíli počítí. Neznajíce žádného zábavného prospěšného, aneb alespoň nevinného zaměstnání, ve kterém by se jich pud po nějaké činnosti vybíjel, scházejí na scestí.

Nelze popříti, že kdyby se řemeslná ruční práce na školách pěstovala, že by z ní hojný užitek a požehnání jak jednotlivcům, tak i celým rodinám plynul.

Jak prospěšnou byla by pro rolníka za nynějších těžkých dob jakási technická zručnost. Nesčíslně mnoho věcí a různého náradí, v hospodářství potřebného, zhotovil by svou dovednou rukou. Hoblovačka a soustruh zpříjemňovaly by mu za doby pošmourných zimních dnů dlouhou chvíli. Různým tímto zaměstnáním uspořil by tak mnohý halíř a nad to vyesedával by méně v hospodách.

Takovým způsobem dával by otec svým dětem dobrý příklad a přibíraje je ku snadnějším pracím, navykal by je podobné práci a vštěpoval by do jich mladistvého srdce lásku ku práci.

A jak ušlechtilě vychovával by své děti dělník, který, přijda o 6. hod. večer domů, naváděl by své hochy ku ruční práci, které se ve školní dílně sám byl naučil. Zajisté že by pak ani tolik netoužil po oněch místech, kde na těle i na duši zkázu bere, a která rodinu jeho do bídy a nouze vrhají. S radostným zanícením oddávaly by se dítky těmto pracím, a večery tyto byly by pro celou rodinu blahými chvílemi, plynoucími utěšeně za zpěvu pěkných písní při společné práci. Ze srdce rodičů mizí každá strast a každá tíseň, neb láska dítek ku práci jest rodičům zárukou, že jich dítky boj o život s úspěchem podstoupí.

Pokud místo nynějšího způsobu výchovy, který, místo aby produktivní síly vyvíjel, tyto poutá, a který k vůli jakémus neurčitému pojmu o „vševzdělání“ zdraví mládeže ničí a vývoj charakteru zanedbává, nebude podstatou naší výchovy pravé vzdělání, t. j. vývoj duševních schopností z vnitra na venek, potud národ náš nevyhoví všem kulturním požadavkům budoucnosti. Zavádění dílen do škol jest příznakem změněných method výchovných, kteréž sice znenáhla, ale tím jistěji pronikají.

Jest věcí nepopíratelnou, že učba řemeslným pracím se ujímá, a to ne snad toliko v jediné zemi aneb u jediného národa, nýbrž u národů různých v souběžném postupu spějíc k určité metě. Jako největší paedagogové různých národů ideí ručních prací tušili, a jako se tato za naší doby z Finska až do jižní Ameriky a ze Škotska až do Žaponska a do Austrálie rozšířila, podobně uplatní ona svůj vliv i ve výchově všech národů v budoucnosti. Kdo tedy toho dbalým jest, aby český národ v budoucnosti v příznivějším prostředí se vyvíjel, ten musí

toho bedliv býti, by výchova národa byla výchovou k u p r á c i a p r á c í.

Končím úvahu s tím vroucím přáním, aby učitelstvo, se zřením na národohospodářský, výchovný a zdravotní význam řemeslných prací, o jich všeobecné zavedení všemožně se zasadilo. Usilujmež o to, by se u dítek nepěstila jediné intelligence ducha, nýbrž i intelligence ruky, by škola tím byla, čím býti má: „opravdovou přípravou pro život“.

V. SOUČEK.

O Marsovi.

(Dokončení.)

Tato these vyvolala ohromný odpor astronomů z několika důvodů.

Předně astronomie jest exaktní věda a jako exaktní věda vysvětluje všechny zjevy, pokud možno, ze zákonů přírodních a odezírá od svobodných příčin. Ale vědecké řešení zjevů Marsových není dosud tak dlouhé a všestranné, aby se dalo říci, že zjevy Marsovy nedají se přirozeně vysvětliti z nutných zákonů bez součinnosti příčin svobodných.

Druhým velmi závažným důvodem odporu jest, že analogické zjevy zde už byly a přinesly jen zklamání. Začátkem 19. století mluvilo se, že Venuše jest obydlena, že pozorovány byly ohně na temné její ploše; že Měsíc jest obydlen, mluvilo se o jeho městech, silnicích, pevnostech atd. — a dnes jsou názory ty odsouzeny, poněvadž lepší výbroj astronomická a studium detailů dokázaly, že názory ty byly ukvapeny a založeny na povrchním zběžném pozorování bez hlubších úvah a výpočtů.

Třetí a nejhlavnější příčina odporu proti uvedené thési jest naprostá nejistota, je-li na Marsovi hlavní podmínka organického života: dostatečná teplota.

Mars jest absolutně starší než země, poněvadž se dříve odtrhl od sluneční mlhoviny. Mars jest však i relativně starší t. j., kdyby se byly země a Mars současně oddělily od mlhoviny sluneční, byl by Mars proběhl dříve stadiu vývoje a nalézal by se v dalším pokročilejším stavu vývoje než země a to proto, poněvadž jest menší než země: poloměr země jest 6378 km, poloměr Marsův 3390 km. Jest však známo, že tělesa menší vychládnou dříve. Jest tedy Mars absolutně i relativně starší a proto chladnější než země. Země jest tak dalece vychládlá, že vlastní teplota jejího povrchu obnáší -73°C , hluboko pod bodem mrazu; ale zářením slunečním přivádí se jí tolik tepla, že střední roční teplota na povrchu zemském jest $+15^{\circ}\text{C}$. Země jest od slunce vzdálena průměrně 149 mill. km. Marsova průměrná vzdálenost od slunce obnáší 200 mill. km. Ale intensity světla a tepla ubývá s druhou mocninou vzdálenosti. Následek toho na Marsovi jest slabší sluneční záření, menší přírůstek tepla, i kdyby atmosferické poměry byly na Marsovi tytéž jako na zemi. Ale atmosferické poměry Marsovy nejsou tytéž jako naše. Mars, jsa menší, má i menší přitažlivou sílu a tak nemohl udržeti mnohé lehké plyny. Atmosféra jeho jest řidší. Ale atmosféra chrání před vyzařováním tepla. Čím

hustší atmosféra, tím více chrání; čím řidší, tím méně chrání. Tedy atmosféra Marsova, jsouc řidší, méně chrání před vyzařováním tepelným. Zkrátka na základě fyzikálních výpočtů obnáší střední teplota povrchu Marsova — 37° C. Nedostatek tepla měl by za následek, že voda jest jen ve skupenství pevném a že slabé výpary vodní sráží se opět jen v sněh a jinovátku. Ale tím jest řečeno, že organický život na Marsovi nemá potřebných podmínek, že tam není.

Zastánci organického života na Marsovi neměli dlouho protidůvodů proti těmto nanejvýš oprávněným námitkám. Před několika roky však vystoupil švédský fysik Arrhenius s novými názory o vlivu atmosférických složek na teplotu. On navázal na naši atmosféru. Praví: vlastní teplota povrchu zemského jest — 73° C. Střední teplota následkem slunečního záření by měla dle výpočtů obnášeti jen $+6.5^{\circ}$, kdyby nebylo drobounkého prachu a mraků v ovzduší. Ale prach a mraky odrážejí 34% slunečního záření a tak by střední teplota byla menší o 28° C; ony však odrážejí také zemí vyzářené paprsky tepelné a chrání před ochlazováním, tak že by skutečná ztráta slunečního záření následkem prachu a mraků obnášela místo 28° C jen 20° C a střední teplota povrchu zemského by byla jen asi — 14° C. Ve skutečnosti jest $+16^{\circ}$. Odkud to? Jest prý to účinek jistých složek atmosféry, jež mají tu vlastnost, že sice propouštějí paprsky světlé, ale pohlcují paprsky temné t. j. tepelné.

Propouštějí světelné paprsky slunce odrážené zemí ale tepelné paprsky zemí odrážené pohlcují, nepropouštějí a působí pozvolné zvětšení teploty. K těmto složkám počítá v první řadě kyselinu uhličitou, pak vodní páry a ozon. Kyselina uhličitá obnáší 0.05% atmosféry. Arrhenius počítá, kdyby všechna kyselina uhličitá z ovzduší zmizela, že by teplota povrchu zemského klesla o 21° C. Ale tímto ochlazením klesl by obsah vodních par a následkem toho by klesla teplota opět asi o 21° C. Kdyby obsah kyseliny uhličitě klesl o polovici, klesla by teplota o 4° C, kdyby klesla ještě o čtvrtinu, klesla by teplota povrchu o 8° C. Naopak, kdyby množství kyseliny uhličitě byla dvakrát větší, stoupla by teplota o 4° C, kdyby bylo čtyřikrát větší, stoupla by teplota o 8° C. Klesá-li množství kyseliny uhličitě, klesá teplota a přiosťrují se klimatické protivy mezi jednotlivými pásmy zemskými; roste-li obsah kyseliny uhličitě, stoupá i teplota a vyrovnávají, zmírňují se klimatické protivy.

Na otázku, zda se udály takové změny teploty na povrchu zemském, odpovídají geologové, že ano. Naší historické době předcházela perioda, v níž průměrná teplota povrchu zemského byla o 2° vyšší, jak dokazují fossilní zbytky rostlin v krajinách, v nichž pro nedostatečnou teplotu teď nejsou. Před touto periodou byla doba ledová, kdy lidé byli vypuzeni ze severnějších krajin k jihu nedostatkem tepla. Před dobou ledovou byly doby, kdy teplota povrchu zemského byla o 8° — 9° C vyšší než dnes a rozdíl klimatu mírnější (eocén). Zdá se, že i ve starších geologických obdobích byly podobné změny teploty.

Pro hypotézu Arrheniovu nabývá konstatovaná změna teploty povrchu zemského větší důležitosti tím, že geologové ukazují na jistý parallelismus, mezi teplotou a vulkanickými zjevy. Tak doba ledová jest vyznačena téměř úplnou nečinností sopečnou; eocén a miocén zase živou činností sopečnou.

Tento parallelismus dá prý se sledovati i v starších obdobích. Dalo by se z toho souditi, že za dob menší vulkanické činnosti, kdy kyselina uhličitá, uložená vegetací a větráním v koře zemské a pohlcená moři, nebyla doplňována výbuchy vulkanickými ze vnitra země, teplota povrchu klesala; a že v dobách zvýšené vulkanické činnosti, kdy nové a nové množství kyseliny uhličitě bylo vrháno do atmosféry, teplota stoupala. Bylo by zkrátka pravděpodobné, že kyselina uhličitá hraje důležitou úlohu a že nepatrné změny ve složení atmosféry tvoří velké účiny.

Hypothézy Arrheniovy použili někteří astronomové a praví, že atmosféra Marsova jest asi bohatší na kyselinu uhličitou než atmosféra naše; jest prý proto střední teplota povrchu Marsova větší než theoreticky vypočítaná, a protivy klimatu jsou menší, zmírněny. Střední teplota Marsova prý obnáší asi $+10^{\circ}$ C a tak prý jest na Marsovi hlavní podmínka organického života: teplota.

Hypothéza Arrheniova jest doposud jen hypothésou. Ale i když nabude významu theorie, dá se přenést na Marsa prozatím jen tak dalece, že smí se říci: i na Marsovi mají složky atmosféry důležitý vliv na teplotu povrchu; ale není správně a dovoleno usuzovati, že, poněvadž s větším obsahem kyseliny uhličitě v atmosféře teplota stoupá, že v ovzduší Marsově opravdu jest větší množství kyseliny uhličitě a následkem toho, že jest i teplota větší, než by měla býti dle theoretických výpočtů a že jest tam i organický život.

Vždyť o atmosféře Marsově víme pramálo. Víme z pozorování světelné hranice Marsovy, že jest řídkší než naše a hustší než atmosféra měsíce. Víme ze spektroskopických studií, že jsou v ní vodní páry a že jest v ní vodních par více než v atmosféře měsíce (výsledek Lowellových studií spektroskopických r. 1908). Ale nevíme a nemáme dosud žádných dokladů, že v jeho ovzduší kyselina uhličitá jest a tím méně v jakém množství. Proto se stanoviska vědy jest předčasné rozepisovati se o vyšší teplotě Marsově a organickém životě, a jest to poněkud sanguinické, jak sám Arrhenius praví, mluviti o intelligentních obyvatelích a jejich technické dovednosti.

Konečný úsudek o otázce Marsově jest, že není dosud rozřešena. Víme něco málo o jeho atmosféře, víme, že jsou na něm různé skvrny, můžeme říci, že jsou na jeho povrchu útvary, jež z dálky se jeví kanálovitými; ale neznáme složení jeho atmosféry, nevíme, co jsou různé skvrny, nevíme co a jaké v pravdě jsou kanálovité útvary, nevíme vůbec jaké hmoty jsou na jeho povrchu, jaká jest jeho teplota, jaké jeho podnebí. Ve studiu povrchu Marsova musí se pokračovati v míře zvýšené a bude třeba studia podrobného, týkajícího se jednotlivých předmětů a zjevů jeho povrchu, jejich tvaru, barvy, změn a vztahů těchto k ročním dobám, sklonu osy k zemi atd. Tu rozevírá se široké pole činnosti a bádání areologická budou se asi bráti toutéž cestou, jakou se brala bádání selenologická.

Bude to zdoluhavá a namáhavá a na pohled duchamorná práce; ale jen ta dovede po delším čase buď rozřešiti otázku Marsovu aneb nám vynutí přesvědčení, že i tajemství této oběžnice zůstanou nám zavřeným královstvím jako mnohá tajemství našeho bližšího souspoutníka, měsíce.

Konečně jest nutno zmíniti se i o theologické stránce otázky Marsovy. Jsou lidé, kteří se domnívají, že otázka Marsova, otázka obydlivosti jiných světů jest jim vhodnou zbraní proti křesťanskému theismu. Jest v tom hrubá, neomluvitelná neznalost křesťanské theologie a nedostatek soudnosti, jež ze známých zásad vyvozuje nutné důsledky.

Předně církev nevyjádřila se dosud nikdy a nikde, v jakém vztahu jest otázka obydlivosti světů, k jejím dogmatům, a to proto ne, poněvadž otázka ta nebyla a není dosud akutní. Ale dojde-li k řešení té, bude se ho nejméně lekati křesťanský theismus se svým nádherným pojmem Boha věčného, všemohoucího, nejvyššího dobrotivého; s pojmem Boha Stvořitele země i nebe t. j. všech světových kolosů i s jejich oběžnicemi a měsíci, všech shluků hvězd a mlhovin a mračen kosmického prachu, všech chemických prvků a složenin anorganických a organických, tvorů nerozumných i rozumných, všech sil i zákonů a veškerého dění v celém vesmíru. V srdci věřícího člověka, když za jasné noci nové a nové spousty nespočetných hvězd, velkých a malých, safírově namodralých, zelenavých, zlatých, oranžových, červených a rudých, ojedinelých a zase v dvoj- a trojhvězdy seskupených procházejí zorným polem refraktoru, působí mocným dojmem myšlenka, kdyby snad v hloubi vesmíru byly intelligentní bytosti, které svým způsobem poznávají ze stvořeného světa Stvořitele a které v němém úžase padají v prach před jeho nekonečnou velebností jako my, jejich neznámí bratři zde na zemi; kdyby i v dalekém, hlubokém vesmíru zaznívala chvála Boží. A právě jen křesťanský theismus se svou naukou o posmrtném životě dává nám naději, že jednou rozevrou se před naším zrakem závory neznámých končin vesmíru a že pronikneme všechna tajemství a všechny divy, jež tají v sobě ony neprozkoumané a neprozkoumatelné tíše nad námi jdoucí světy.

Vědecko-vedovatelský kurs českého katolického učitelstva na Moravě. Byly to dny povznešení a obohacení, které zažili účastníci IV. vědecko-vedovatelského kursu ve dnech 30. a 31. května a 1. června t. r. v Olomouci. Sešlo se nás slušný počet, který by byl mnohem větší býval, kdyby mnoho a mnoho jich nebylo poutáno bývalo varhanictvím. Celkem nás bylo 38 učitelů a učitelek, 6 katechetů, 13 hostů a asi 70 theologů.

Především sluší zmíniti se, že náš kurs poctil svou vzácnou návštěvou J. E. nejdůst. kníže-arcibiskup Dr. F. S. Bauer u průvodu njd. kanovníka msgr. Dr. Fr. Ehrmanna. Mile nás též překvapila přítomnost p. ředitele Polívky, který jako delegát c. k. zemské školní rady ku vědeckému kursu se dostavil.

Jelikož pan ředitel, poslanec K a d l ě á k, předseda spolku, v Trenčanských Teplicích dlí, zahájil kurs jednatele spolku p. ředitel M e z í r k a z Příbora o 1/5. hodině odpo. v aule theologické fakulty.

Pan ředitel M e z í r k a vítá vřele všechny přítomné, omlouvá předsedu, oceňuje obětavost přítomných, kteří, místo aby se o svátcích po školní práci zotavili, neštítí se nové duševní námahy, prosí, bychom bedlivě sledovali poučné přednášky, ve kterých uslyšíme nejen rady povzbuzující, nýbrž i varovné. Vybízí konečně všechny přítomné, by všechny své síly a vědomosti věnovali službě církve a vlasti.

Místopředseda „Spolku katolického učitelstva“, p. D. P o l a n s k ý z Dol. Bečvy, tlumočil pozdrav Svatého Otce; místopředseda súčastnil se pouti římské z Moravy. Byl představen Jeho Svatosti J. Excelenci nejdp. arcibiskupem Drem Bauerem. K prosbě jeho žehná Svatý Otec všem členům našeho spolku, žehná snahám spolku našeho, žehná našim školám, žehná našim rodinám.

Pak následovala přednáška p. ředitele Josefa B e n ý š k a na Kláš. Hradisku: „Různé druhy půd a jich hospodářské vzdělání.“ Pan ředitel vysvětluje, jak se rozdělují půdy, jak se mechanickým rozborem určují, promlouvá o mikroorganismech v půdě, o pokusech s očkováním půdy, promlouvá o hlavních vlastnostech půdy a jak důležité jest poznati absorpci půdy, vodní kapacitu její a dle toho ji vzdělávati poukazuje jak důležitým jest oteplování půdy, přístup vzduchu. Jasně popsal způsob vzdělávání půdy těžké a rozdílné od toho vzdělávání půdy lehké. Na všeobecnou žádost usneseno uveřejniti přednášku v časopise katolického učitelstva „Vychovatelských Listech“. 1)

Po té pozdravil přítomné vřelými slovy jménem všech katolických poslanců na zemském sněmu a říšské radě p. Dr. H r u b a n. Jeho srdečný apell na pronásledované katolické učitelstvo hluboko dojal každého, zvláště mocně působila slova: „Nebojte se! Pohleďte dnes do ulic našeho města Olomouce (průvod křesť. sociálů!) a tento pohled vám stačí ku vědomí, že za vámi stojí statisíce lidu. Nejste sami! Kdyby nebylo bázně lidské, mnozí a mnozí z vašich kollegů, kteří srdcem i myslí patří k vám, seděli by dnes zde mezi vámi.“

Druhý den v pondělí Svatodušní o půl 8. hod. sloužena byla u sv. Michala mše sv. pro účastníky kursu Msgr. Drem K a c h n í k e m. Po mši sv. o 8. hod. zahájeny další přednášky.

Pan řed. M e z í r k a vítá předsedu německých učitelů katolických p. nadučitele S c h w a m m e l a a sděluje, že Dr. N á b ě l e k, jenž měl dnes přednášky zahájiti, omlouvá se nemocí a velmi toho želí, že mu nemožno slovu dostáti. Na návrh předsedy zaslán panu radovi pozdravný telegram.

Potom přednášela slč. Š e b í k o v á o thematu: „Žena rolnická a její výchova po stránce hospodářské“. (Přednáška otištěna na str. 222. tohoto čísla.)

Po přednášce nastala čilá debata, které se súčastnili slč. Hoffmannová, pp. Berg, Adámek, msgr. Dr. Kachník a j. Poukázáno k tomu, že zemědělská rada vysílá praktické učitelky ku konání kursů hospodyňských, jež jsou dobré. Učitelé mají hospodáře na kursy tyto upozorniti a žádati za pořádání jich.

Upozorněno však též na stinnou stránku kursů těchto: velký náklad a přílišné theoretisování, často nevhodná doba a j.

Velmi dobrý byl návrh Dra. Kachníka, aby učitelstvo samo se práce v té příčině chopilo. Dosti jest těch děvčat rolnických, které absolvovaly některou hospodyňskou školu nebo hospodyňský kurs. Ať spolu s nimi učitelé pořádají poučné besídky pro ostatní dívky rolnické. Tím hospodyňská škola nabude více přátel a takovým způsobem lacino bude lze vědomosti, kterých absolventka nabyla, dále rozšiřovati.

Na výsost prohloubenou a promyšlenou byla přednáška známého paedagogického spisovatele msgr. Dra. Jos. Kachníka, prof. c. k. theologické fakulty v Olomouci „o v ý d ě l e č n ě p r á c i m l á d ě ž e školou povinné při zemědělství a živnostech a jejich následcích mravně-sociálních“. (Přednáška otištěna na stránce 201. t. č.)

Po přednášce rozpředl se nanejvýš čilý a zajímavý rozhovor, jehož se účastnili p. Mezírka a slč. Hoffmannová. Tato upozornila na to, že pražská obec uvědomila všechny školy, že zákyně se smějí cvičiti „balettu“, kdežto pokrokové učitelstvo zakazuje hochům ministrování!

V debatě pronesena také myšlenka, aby bylo žádáno, by z výnosu sbírek „Pro dítě“ podporovány byly matky rodin pořádných, by nemusily do práce choditi a tak více o své děti se starati mohly.

Potom přednášel řed. Mezírka: „o školní zahradě a její výchovné důležitosti“. (Přednáška otištěna na str. 216. t. č.)

Poněvadž se v pondělí svatodušní odbýval odpoledne manifestační sjezd křesťansko-sociální, nekonány odpoledne přednášky, ale usneseno korporativně se ho účastniti. Při sjezdu pronesli zdravice řed. Mezírka, odborná učitelka slč. Hoffmannová a nadučitel Dag. Berg.

Zvláště nadšený pozdrav řed. Mezírky v Národním domě, v němž vyzývá všechny, by podporovali Spolek katolického učitelstva v boji proti nevěrecké intelligenci, v jejíž řadách valná část učitelstva stojí, vyvolal živý souhlas a projevy vděčnosti řečníku i spolku katolického učitelstva.

V úterý Svatodušní sloužena opět pro účastníky kursu mše sv. O 8. hod. zahájil p. řed. M e z í r k a kurs vzpomínkou na včerejší velkolepý manifestační sjezd, který byl projevem katolického nadšení a síly. Mimo to vzpomněl, kterak katolický lid katolického učitele si váží a ctí. Povzbuzoval nás ku vytrvalé práci mezi lidem, neb lid jest s námi. Na to udělil slovo dp. Josefu K o n š e l o v i, absolventu vysoké školy zemědělské a kníže-arcibiskupskému oficiálu z Kroměříže o thematu: „L e s a š k o l a“. (Přednášku viz na str. 226. t. č.)

Velezajímavá přednáška tato vyvolala čilou debatu o školních vycházkách, již se srdečným způsobem účastnil dp. Fr. V a l o u š e k, farář, říšský a zem. poslanec z Němčic.

Po té přednášela odb. učitelka slč. M. H o f f m a n n o v á z K o j e t í n a „o u č i v u š k o l y m ě š ť a n s k é p o s t r á n c e h o s p o d á ř s k o - s o c i á l n í“. (Přednášku viz na str. 207. tohoto čísla.)

Dr. H r u b a n navazuje na přednášku slč. Hoffmannové domnívá se, že zákonodárstvím není dostatečně postaráno, aby se praktické výchovy dostávalo dětem ve škole. Mají-li býti jak § 1. zákona školského žádá dobrými občany, tu třeba zvláště, aby dějiny své vlasti dobře znali. Dále bylo by třeba, aby národní tradice ve škole význačně

měla místo. Bylo by třeba v dějepise zařaditi různé stati, které by spojitost s národním životem dřívějších dob provedly, na příklad vývoj rolnictví, zemědělství, živností, řemesel. Bylo by třeba též poučiti zákonodárství zemědělském, o účelu sdružování, o skladištích, o zákonodárství sociálním, stati z hospodářství, vývoj Raiffeisenek. Za tou příčinou bylo by rozumné, aby byla zkrácena doba povinné školní návštěvy do 13. roku (ona zkrácena ve skutečnosti jest úlevou, ustanovením, že 14. rokem dovršeným může žák vystoupiti), ale za to přidati povinnost dvouleté školy pokračovací buď hospodářského rázu nebo průmyslového dle potřeb a povahy kraje a přizpůsobené poměrům místním. Tím by se dosáhlo také té vzácné okolnosti, že by učitel měl vliv i na mládež odrostlou, jehož bohužel nyní naprosto postrádá, jak všichni cítíme.

Poněvadž program vyčerpán byl, děkuje p. ředitel Mezírka srdečně všem pánům a dámám, kteří se k přednáškám uvolili, děkuje panu řediteli Polívkovi a všem hostům, děkuje msgr. dr. Kachníkovi za jeho péči o uskutečnění kursu, děkuje těm, kteří místo zotavení tak namáhavé duševní práce se neštíteli. Poukazuje, kterak naše kursy zušlechťují a umravňují. Vzpomíná podporovatele katolické vědy sv. Otce a provolává mu „sláva“. Vzpomíná Jeho Veličenstva císaře a krále a jeho zásluh o rozvoj a rozkvět školství a vybízí přítomné, by Jeho Veličenstvu provolali třikráte „sláva“ a zapěli 1. sloku „národní hymny“.

Pan nadučitel Dag. Berg děkuje panu řed. Mezírkovi za jeho vzorné a oduševnělé řízení kursu a provolává mu třikráte „sláva“.

Kurs pro koktavé děti. V Kojetíně koná se kurs pro koktavé děti od 16. července do 18. srpna řízením Marie Hoffmannové odborné učitelky v Kojetíně, absolventky kursu pro vyučování koktavých ve Vídni konaného. Dítka nejméně 11-leté ať se přihlásí co nejdříve u jmenované.

Redakci byly zaslány spisy:

Z nakladatelství V. Kotrby v Praze:

Český slovník bohovědný sešit 2. Cena K 1.40, předplatné na 10 sešitů K 14.— i se zásilkou poštovní.

Vzácné dílo toto bylo odevšad velmi příznivě přijato; stůžž zde ukázkou:

Posudek Jeho Eminence o Českém slovníku bohovědném: „Velectěnému panu Václavu Kotrbovi, nakladateli v Praze! Obětavě Jste se ujal velikého úkolu, vydávati dílo, jehož česká bohoslovecká literatura dosud neměla, t. j. český slovník bohovědný. Vyšly právě první sešity tohoto žádoucího a mnohoslibného díla a uspokojují mě jak obsahem, tak úpravou, což Vám, velectěný pane, sdělují s tím upřímným přáním, aby nákladné a cenné dílo toto našlo u českého duchovenstva přijetí co nejvřelejšího, jak toho také plnou měrou zasluhuje. Učinil jsem opatření, aby důst. duchovenstvo arcidieceze bylo v Ordin. Listě“ vyzváno k odebírání „Českého slovníku

bohovědného“. — Vám pak a všem, kdož účinně ku zdaru díla tohoto přispějí, uděluji ze srdce své vrchnopastýřské požehnání. V Praze, 8. června 1909. † Leo kardinál ze Skrbenských, kníže-arcibiskup, m. p.“

Václav Špaček: **Zbožná rodina**. (Laciné obrázkové knihovny mládeže roč. I. seš. 2.) Cena 20 h.

Dr. Alois Kudrnovský: **Spiritismus**. (Vzdělávací knihovny katolické rvazek 46, seš. 3.) Cena 50 h.

Všechny tyto spisy vřele doporučujeme.

Z nakladatelství R. Prombergra v Olomouci:

Ed. Waschitza: **Exhorty ke katolické mládeži**. Přeložil Frant. Šebestík. (Knihovny Kazatele č. 26.) Cena K 2.40.

Z různých nakladatelství:

Adolf Mach: **Nebe a země**. Astronomie pro každého zvláště pro studující všelikých škol. Cena K 3.60.

V Praze, nákladem Höfer a Klouček.

Kniha, jež by měla býti v rukou každého bez rozdílu vzdělání; vždyť každý má znáti krásy a záhady světa hvězdného, každý má rozuměti rozmanitým úkazům nebeským.

Pohlédněte se, kolik je u nás v Čechách dosud osob, které žijí v naprosté lhostejnosti k těmto krásám, v nevědomosti těchto zázračných skutečností, které, ač mají oči, nevidí.

Není tomu tak u jiných národů vzdělaných!

Často slyšíme, že toho příčinou jest nedostatek knih, které by prostým způsobem vylíčily zákony i pouta, jež spojují naši zemi s ostatním Vesmírem.

Nuže! Knihu takovou již máme!

Spisovatel její, způsobem nad míru milým, zajímavým a sympatickým, slohem mistrným pojednává o četných otázkách astronomických ve formě elegantní, při čemž jako by za básnickou ilustraci ke svým výkladům užívá Nerudových písní Kosmických.

Kniha obsahuje velmi četné a pěkné ilustrace, jimiž četba její se stává zajímavější a snadnější. — Doporučujeme.

Jan Dolenský a Bohumír Patera: **Methodické výklady z oboru přírodopisného, přírodopysného a technologického**. Díl IV. (Biblioteky učitelské sv. XIV.) Druhé rozmnožené vydání. Cena K 3.20.

Nákladem Rohlíček a Siviers v Praze.

„Vychovatelské Listy“

vycházejí 20. každého měsíce, vyjma měsíce srpen a září.

Roční předplatné **6 K** zasílá se administraci v Ivančicích. Za redakci odpovídá **KAREL TIRÁY**, katecheta v Ivančicích. - Týž přijímá všechny literární příspěvky. - Administraci vede **Fr. Zajíč**, učitel ústavu hluchoněmých v Ivančicích. - Expedici obstarává knih-tiskárna **F. Navrátila** v Ivančicích. - Tamtéž se zasílají reklamace.

Všechny příspěvky se honorují.